

วารสารพุทธมัคค์

JOURNAL OF BUDDHAMAGGA

ISSN 3027-8465 (Online) ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2568

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอามวุธวิกลิตาราม

ราคาเล่มละ 100 บาท

วารสารพุทธมัคค์
JOURNAL OF BUDDHAMAGGA

ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2568)
Vol. 10 No. 1 (January – June 2025)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดทำวารสารพุทธมัคค์ให้เกิดขึ้นในสำนักเรียน
2. เพื่อปรับปรุงและพัฒนาวารสารพุทธมัคค์ให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI
3. เพื่อให้มีวารสารที่ได้มาตรฐานสำหรับตีพิมพ์ผลงานของบุคลากรภายในและภายนอกสำนักเรียน

เจ้าของ

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม (RESEARCH CENTER FOR DHAMMSUKSA PHRAPARIYATTIDHAMMA OF WATAWUTWIKASITARAM SCHOOL) สำนักงานวารสารพุทธมัคค์ กุฏิคุณแม่ชาลิ้ง
ห้อง 305 เลขที่ 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถนนจรัญสนิทวงศ์ 71 บางพลัด กรุงเทพฯ 10700
โทร 0860864258

ที่ปรึกษา

พระพรหมวัชรสุทธาจารย์	เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระราชติลก, ดร.	ประธานกรรมการบริหารการศึกษา
พระราชวินัยวัชรเมธี, ดร.	เจ้าคณะแขวงบางพลัด
พระมหาพรภวิทย์ จิรวชิโร	อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระราชวชิรญาณเมธี, ผศ.ดร.	รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูศรีวิธานสุนทร, ผศ.ดร.	คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ.ดร.	รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.เนตร หงษ์ไกรเลิศ	มหาวิทยาลัยสยาม
พล.ร.ต.นพดล บงกชกาญจน์	อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ฝศษ.รร.นร.
ดร.วิลาสินี วัฒนมงคล	ผู้พิพากษาสมทบ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสมุทรสงคราม

บรรณาธิการวารสาร

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการวารสาร

พระบุญฤทธิ์ อภิภูณโณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.สุณี เวชประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
พ.ต.ท.หญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
นายครรชิต มีซอ	โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

ดร.สมเจต หลวงกัน	นายอริย์ชัย เลิศอมรไชยกิจ
นายสุขชาน มั่งคั่ง	นางสาวพรทิพย์ พุทธิกิตติวงศ์

พิมพ์ที่

จี คลาส (G CLASS) เลขที่ 26/19 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170
โทร 028892223 โทรสาร 028893204 อีเมลล์ g_class@hotmail.com

บทบรรณาธิการ

การบริหารจัดการเนื้อหาบทความทั้งหมดในวารสารพุทธมคัศ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 นี้ เป็นการดำเนินการปรับให้เป็นไปตามประกาศเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารวิชาการที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI รอบที่ 5 พ.ศ. 2568-2572 ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) นั้น โดยบทความทั้งหมดที่นำมาตีพิมพ์เผยแพร่ นั้นมาจากหลากหลายหน่วยงาน ได้แก่ มีนักวิชาการไม่น้อยกว่า 3 หน่วยงานได้นำผลงานวิชาการในรูปแบบบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทปริทรรศน์หนังสือมาเผยแพร่ พร้อมทั้งมีการประเมินคุณภาพบทความ จำนวน 3 รูป/คน ในทุกบทความก่อนเผยแพร่

ดังนั้น ในนามบรรณาธิการและกองบรรณาธิการวารสารพุทธมคัศจึงขอขอบพระคุณและขอขอบคุณเจ้าของผลงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้นำผลงานอันทรงคุณค่าและมีคุณภาพมาเผยแพร่ จึงนับว่าเป็นการร่วมกันสร้างองค์ความรู้ดี ๆ ออกสู่สังคมไทยและสังคมโลกต่อไป

กองบรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ค
สารบัญ	ง
ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของท่านพุทธทาสภิกขุ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต)	1
สุขวสา ชิตะปัญญา	
ศึกษาวิเคราะห์การปรับตัวของพุทธศาสนิกายเถรวาทในประเทศไทยยุคปัจจุบัน	19
พระวีรศักดิ์ ฐิตโสภาโน	
ศึกษาวิเคราะห์หลักปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของการศึกษา	29
สัญญา กลัดงาม	
ศึกษาวิเคราะห์จริยศาสตร์ตามแนวปรัชญากรรมนิธรรมกับอันตวิทยา	39
: กรณีเหตุการณ์ญาติของผู้ป่วยมะเร็งร้องขอคุณหมอว่าอย่าบอกความจริง เพราะคนไข้เป็นคนวิตกกังวลมาก หมอควรทำอย่างไร? สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสมุทรปราการ	
พระมหาจักรธร อดุลธโร	
บทวิจารณ์หนังสือ: แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ระดับปฐมวัย	46
อัมณัญญาดา วัชรกรกุลพัฒน์ พูนศักดิ์ กมล	
จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารพุทธมคัศ	54
ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	
การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารพุทธมคัศ	56
ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	

**ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญ
ของท่านพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)**
**A Study and Analysis of the Major Educational Philosophies
of Buddhādāsa Bhikkhu and Somdej Phra Buddhakosajarn (P.A. Payutto)**

สุขวสา ชิตะปัญญา

Sukwasa Chitapanya

นักวิชาการอิสระ

Indecent Scholar

E-mail: wsaberger@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 1 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของท่านพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นพระเถรานุเถระผู้มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวทางการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า แม้ทั้งสองท่านจะมีความแตกต่างกันในด้านประเด็น แนวทาง และภาษาที่ใช้ในการนำเสนอแนวคิดทางการศึกษา แต่ทั้งสองล้วนเน้นย้ำคุณค่าของศีลธรรมและจริยธรรมเป็นหลักสำคัญร่วมกัน โดยชี้ให้เห็นถึงวิกฤตของระบบการศึกษาไทยที่ละเลยการปลูกฝังคุณธรรม และมุ่งเน้นเฉพาะการแข่งขันและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีตามแนวทางแบบตะวันตก อันอาจนำไปสู่ปัญหาทางสังคมในระยะยาว ทั้งพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เสนอว่า การศึกษาควรเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจและแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน มากกว่าการมุ่งเอาตัวรอดในระบบเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่

คำสำคัญ : แนวคิดทางปรัชญาการศึกษา, ท่านพุทธทาสภิกขุ, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

Abstract

This article presents a philosophical analysis of the key educational concepts of Buddhādāsa Bhikkhu and Somdej Phra Buddhakosajarn (P.A. Payutto), both of whom are highly influential figures in Thai Buddhist education. The study reveals that, although their approaches, language, and specific principles differ, they share a common emphasis on the central role of morality and ethics in education. Both thinkers critique the current trajectory of the Thai education system, which increasingly neglects moral cultivation in favor of technological advancement and competition modeled after Western systems. They argue that such a direction risk eroding the spiritual and ethical foundations of society. Instead, they advocate for an education that nurtures the mind and contributes to the sustainable resolution of social problems, rather than merely equipping individuals to survive in a modern, competitive world.

Keywords : educational philosophy, Buddhādāsa Bhikkhu, Somdej Phra Buddhakosajarn

(P.A. Payutto)

1. บทนำ

การศึกษาในประเทศไทยได้พัฒนาก้าวไกลไปมาก สังเกตได้จากช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา เกิดโรคระบาดโควิด-19 ระบบการศึกษาไทยปรับตัวเปลี่ยนเป็นการเรียนแบบ “Home School” ได้ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเลยทีเดียว แสดงว่าเทคโนโลยีทางการศึกษาของไทย ก้าวไกลทันสมัยไม่แพ้ผู้ประเทศใดแต่เหรียญมี 2 ด้านเสมอ แม้ระบบการศึกษาพัฒนาที่มีการแข่งขันสูงตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ในการมอบองค์ความรู้เพื่อการแข่งขันต่อยอดทางการศึกษาในโรงเรียนที่ดี โรงเรียนที่ดี แต่กลับลดบทบาทของวิชาศีลธรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์ อันเป็นรากเหง้าของจิตวิญญาณ อันเป็นเหตุปัจจัยแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขในทุก ๆ ด้าน บทความฉบับนี้จึงได้นำมุมมอง แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาในปัจจุบันจากครูอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน คือ 1) ท่านพุทธทาสภิกขุ 2) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มานำเสนอให้พิจารณาและเป็นแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาไทย

2. ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธปรัชญา

ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ อยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน ท่านพุทธทาสภิกขุและคณะผู้ทรงคุณดังกล่าวข้างต้น เห็นควรให้พุทธปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานอยู่

บนความเป็นไทย และสนับสนุนให้พิจารณาปรัชญาการศึกษาไทยบนพื้นฐานของพุทธปรัชญา อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โลกและชีวิตเป็นอนิจจังไม่มีอะไรแน่นอน มนุษย์จึงไม่ควรติดอยู่กับวัตถุและมุ่งแสวงหาความสุขทางวัตถุ เพราะแท้จริงแล้วเป็นทุกข์ ชีวิตอันประกอบด้วยของไม่เที่ยงของชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นกระแสแห่งการเกิดดับ ซึ่งเป็นไปตามหลักปฏิสุมุปบาท คือ ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในกฎเหตุและผลหรือเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์

พุทธปรัชญาการศึกษา คือ การพัฒนาชั้น 5 เพื่อขจัดความโง่เขลาของผู้เรียนลดน้อยลง และหมดไปในที่สุด และให้อยู่ในสังคมอย่างเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุขในโลกปัจจุบันและอนาคต โดยความมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาให้ไว้ มี 4 ประการ ได้แก่ 1.ความมุ่งหมายเกี่ยวกับตัวผู้เรียน 2. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับสังคม 3. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนรู้ 4. ความมุ่งหมายเกี่ยวกับความร่มเย็นของชีวิตมนุษย์ทั่วไป ซึ่งการศึกษาต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เกิดความร่มเย็นแก่ชีวิตในสังคม

3. แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของท่านพุทธทาสภิกขุ

เรื่องนี้น่าท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ดังนี้ พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว หรือพุทธธรรมพุทธปรัชญาการศึกษา มาจากคำว่า “Buddhistic Philosophy of Education” ซึ่งได้แนวคิดมาจากพระพุทธศาสนา (Buddhism) จากพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และปรัชญาการศึกษาอื่น ๆ พุทธปรัชญาได้นำหลักเหตุและผล วิเคราะห์ อธิบายความจริง หรือสัจธรรม และความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก ได้ชี้ให้ทราบว่าอะไรคือความเป็นเลิศหรือความดีที่พึงปรารถนาในชีวิต และจะศึกษาปฏิบัติให้เป็นผลได้อย่างไร ดังที่ผู้รู้ที่สนับสนุนให้พิจารณา “ปรัชญาการศึกษาไทย” บนพื้นฐานของพุทธปรัชญา คือ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ท่านพุทธทาสภิกขุ พระเทพเวที พระราชวรมุนี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง

ส่วนอานวย ยัสโยธา กล่าวไว้ในเว็บไซต์ thaijo.org กล่าวถึงท่านพุทธทาสภิกขุ เกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา ดังนี้ ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ทางการศึกษา “ปราชญ์ฝ่ายทักษิณ” จากองค์การ UNESCO สำหรับแนวคิดทางการศึกษาของท่าน คือ

- การส่งเสริมขันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมวลมนุษยชาติใหม่
- มีความทันสมัยในการตีความคำสอนของพระพุทธศาสนาให้สำเร็จประโยชน์ในชาตินี้
- ไม่สอนโดยเน้นภาษาบาลีและสันสกฤต
- เลือกใช้ภาษาให้เหมาะกับคนยุคใหม่ ในกรณีที่เขาตกหล่น “คำ” ที่จะ ใช้สื่อความหมายท่านสร้างทฤษฎี 2 ภาษา (ภาษาคน – ภาษาธรรม)
- สร้าง “พจนานุกรมนอกราชบัณฑิต” ใช้เอง

ท่านพุทธทาสภิกขุกับปรัชญาทางการศึกษาแบบ 'หมาหาด่วน'

ท่านมองวิพากษ์การศึกษาของไทยว่า มุ่งสร้างแต่ความรู้ ตามแบบอย่างตะวันตก โดยไม่คำนึงถึง ศีลธรรมท่านเปรียบเปรยว่า แทนที่จะตัดเย็บรองเท้าให้เหมาะกับเท้าคนไทย ดันไปพยายามตัดเท้าคนไทยให้ ไปสวมรองเท้าฝรั่งได้ จึงทำให้เกิดค่านิยม แบบเห็นแก่ตัว แข่งขันสูง จึงถึงว่าเป็นการศึกษาแบบ “หมาหาด่วน” ท่านจึงเสนอได้ให้ข้อเสนอ “ต่อทางสุนัข” ไว้ด้วยการให้ความสำคัญกับวิชาศีลธรรม เพิ่มเข้าไปใน หลักสูตร ส่วนในหมู่ประชาชน เสนอให้มี “บัตรสะสมความดี” เพื่อนำไปใช้สิทธิประโยชน์ตามที่ทางการ กำหนด ให้ศีลธรรมกลับมาคู่คนไทย ให้โลกรู้จักคนไทยอย่างสร้างสรรค์และชื่นชมในด้านวิทยาการศึกษาที่อุดม ด้วยปัญญา เมตตา มีศีลธรรมต่อสังคม

ในขณะเดียวกัน ได้มีการนำเสนอแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุใน 2 ประเด็น คือ เกี่ยวกับผู้เรียนและผู้สอน ดังนี้

เกี่ยวกับผู้เรียน

การ “ต่อทางสุนัข” เมื่อการศึกษาตามแบบปัจจุบันละเลยบทเรียนทางศีลธรรม และขาดการปลูกฝัง จริยธรรม จึงมองว่าเหมือนเป็นหมาหาด่วนนั้นสวยงาม ท่านพุทธทาสจึงพยายามชี้ให้เห็นว่าสุนัขที่มีหางเป็น สุนัขที่สวยงามกว่า การศึกษาจึงต้องเน้นศีลธรรม การศึกษาที่ไม่มีบทเรียนทางศีลธรรมและไม่เน้นภาคจริย ศึกษา ย่อมไร้ประโยชน์ และอาจจะเป็นอันตรายต่อสังคมในหลายด้าน

ท่านพุทธทาสวิเคราะห์ว่า การศึกษาที่เอาแบบตะวันตกและมุ่งพัฒนาวัตถุนั้น เป็นการศึกษาที่เน้น ความรู้เพื่อความรู้แบบ “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” ในที่นี้หมายถึงเอาตัวไม่รอดทั้งองค์กรรวม การเรียนเป็น ภาคทฤษฎีเป็นปรัชญา เป็นหลักการใช้เหตุผล แต่ไม่มีประโยชน์ในทางปฏิบัติ ไม่สามารถแก้ปัญหาส่วนตัว ปัญหาสังคม และทำให้ผู้เรียนพ้นทุกข์ได้ แม้แต่การเรียนพุทธศาสนาในปัจจุบันก็เป็นการเรียนแบบปรัชญา แต่ ไม่ใช่เรียนแบบศาสนา จึงเป็นการฝึกการคิดเหตุผลใช้ภูมิปัญญา แต่ไม่สามารถทำให้เข้าใจโลก ชีวิต การดำเนิน ชีวิต ตามความเป็นจริงได้

แม้แต่การศึกษาของบรรพชิตเอง ท่านพุทธทาสก็เห็นว่าเป็นการศึกษาที่สูญเปล่า โดยเฉพาะการศึกษา ของสามเณร ก็ได้มุ่งพัฒนาจิตตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่สามเณรเองกับเรียนภาคทฤษฎีเหมือนกับ นักเรียนฆราวาส มีความรู้แบบฆราวาส ระบบสามเณรจึงสูญเปล่า เช่นเดียวกับการศึกษาของคนโดยทั่วไป

สรุปได้ว่าตามทัศนะของท่านพุทธทาส ระบบการศึกษาของไทยมุ่งส่งเสริมกิเลสของมนุษย์ หากจะเป็น ประโยชน์บ้างก็เพียงทำให้ประกอบอาชีพและมีรายได้เพื่อสนองความต้องการทางโลกเท่านั้น มิได้เป็นไปเพื่อ ความก้าวหน้าทางสติปัญญา และเพื่อความเจริญของจิตใจ ท่านได้กล่าวปรารภไว้ว่า “ดูการศึกษาชั้นอนุบาล ดูการศึกษาชั้นประถม ดูการศึกษาชั้นมัธยม ดูการศึกษาชั้นวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มันก็เป็นเรื่องให้ลุ่มหลง ใน เรื่องการเป็นอยู่ การมีเกียรติยศยอเยอเชิดชูทั้งนั้น แต่อย่างดียังใช้ประกอบอาชีพได้ หลังจากที่ท่านได้วิจารณ์ ระบบการศึกษาของโลกปัจจุบันแล้ว ท่านได้เสนอแนวทางการศึกษาที่ถูกต้อง ประมวลมาได้เป็นข้อๆ ดังนี้

1. การศึกษาที่ถูกต้อง จะต้องมีการพัฒนาจิตวิญญาณให้มีพลังสามารถควบคุมพลังทาง วัตถุ ทางร่างกายได้ กล่าวคือ ชีวิตมนุษย์ต้องมีความสมดุลทั้งทางด้านความสามารถทางวัตถุ ทางวิชาชีพ ทางปัญญา และคุณธรรม จะมีความสุขต้องมี ตัวรู้ และตัวแรง โดยมีตัวรูนำตัวแรงไปในทางที่ถูกต้องจึงถือว่าเจริญก้าวหน้า

2. การศึกษาที่ถูกต้อง จะต้องทำลายสัญญาตัญญาอย่างสัตว์ที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์ ให้ได้ นั่นคือตัดความความเห็นแก่ตัวออกไป และปัจจุบันมนุษย์ยังคงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว “การศึกษาของเราควรมุ่งที่จะประหารสัญญาตัญญาอย่างสัตว์นั้นเสีย ให้มีการกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงเกิดขึ้นแทน”

3. การศึกษาที่ถูกต้อง มนุษย์จะต้องได้รับสิ่งที่สูงสุดและประเสริฐ นั่นคือ การที่สามารถควบคุมกิเลส ตัณหาและและความต้องการทางวัตถุได้ ในทางตามอุดมคติของพุทธศาสนา “จิตเจ้านั้นสำคัญกว่าร่างกาย เพราะจิตใจเป็นตัวนำร่างกายให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของอุดมคติทางพุทธศาสนาว่าไปดีหรือชั่ว”

4. การศึกษาที่ถูกต้อง จะทำให้ผู้ศึกษามีจิตใจรักความเป็นธรรม มีจิตสำนึกที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรม “การศึกษานั้นเพื่อธรรม เพื่อธรรมาธิปไตย ให้ธรรมครองโลก ไม่ใช่เพียงศึกษาเพื่อรอดทางสังคม

5. การศึกษาที่ถูกต้อง ต้องทำลายความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ โดยวางการจัดวางแนวจริยศึกษาเป็นรั้วล้อม ให้สามารถน้อมนำให้ผู้ศึกษาควบคุมตนเองได้ “จริยศึกษาจะต้องไปทำลายความเห็นแก่ตัว อันนี้มันเป็นเมฆหมอกที่เข้ามากลบเกลื่อนหรือปิดบังตัวจริยศึกษา”

6. การศึกษาที่ถูกต้อง ต้องส่งเสริมให้ผู้ศึกษา มีปัญญาหยั่งรู้สามารถเข้าใจธรรมชาติของโลก และธรรมชาติตนเองอย่างถูกต้องนำไปพันทุกข์ได้ ปัญญาที่เป็นคุณสมบัติของจิตเดิมแท้ เรียกว่าโพธิ์ (ธาตุรู้ปัญญานี้ทำให้เกิดศีลธรรมของจิต ทำให้จิตมีระเบียบและอยู่ในสภาวะปกติ เพื่อให้บุคคลมีชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข การศึกษาตามแนวนี้นี้จึงต้องเน้นพุทธิศึกษาในแง่ที่ส่งเสริมปัญญาอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้เรื่องที่สำคัญที่สุดของชีวิต

7. การศึกษาที่ถูกต้อง ต้องทำให้ผู้ศึกษามีความสำนึกในหน้าที่ ทวงสิทธิ์เพื่อจะทำหน้าที่ที่ดี ไม่ใช่ทวงเพื่อต้องการเรียกร้องผลประโยชน์ และหน้าที่นั้นก็ต้องมีความเป็นมาความถูกต้อง บริสุทธิ์ ไม่เห็นแก่ตัว จึงเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง

เกี่ยวกับผู้สอน

แนวคิดทางการดำเนินการสอนหรือระบบการศึกษาที่ถูกต้องตามทัศนะของท่านพุทธทาส มีดังนี้

1. ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้อง ผู้สอนจะต้องจัดให้มี

1.1 พุทธิศึกษา จะต้องสอนความรู้เรื่องของชีวิตว่าเกิดมาทำไมโดยตรง

1.2 จริยศึกษา ต้องเน้นที่ความมีระเบียบวินัยของนักเรียน ของความเป็นมนุษย์ บทบาทหน้าที่ของชายหญิง ให้ผู้ศึกษาเพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม เช่น มีความมัยยัสส มีหิริโอตตปปะ เป็นต้น

1.3 พลศึกษา ในความหมายที่แท้จริง พลศึกษาต้องพัฒนากำลังทางจิตเพื่อให้บังคับกำลังกายให้เดินไปถูกทาง กำลังทางจิตในพระพุทธศาสนาคือสมาธิ สมาธิในพระพุทธศาสนาจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ 1) จิตสะอาด (pure หรือ clean) ได้แก่จิตที่ไม่เจือด้วยกิเลสและเครื่องเศร้าหมอง

ทั้งปวง 2) จิตมั่นคงที่สุดหรือตั้งมั่นดี (Steady หรือ firm) 3) จิตที่ว่องไวในหน้าที่ของมันอย่างที่สุด (Activeness)

1.4 หัตถศึกษา หัตถศึกษาตามลักษณะที่ถูกต้อง จะต้องอาศัยพุทธิศึกษา จริยศึกษาและพลศึกษา ตามแนวดังกล่าวมาเป็นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญทางฝีมือและความสามารถในอาชีพอย่างแท้จริง

1.5 ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้องจะต้องศึกษาให้เห็นความทุกข์ เหตุของทุกข์ และความดับทุกข์ ไม่ใช่ศึกษาแต่ภาคทฤษฎี แต่ต้องให้ผู้ศึกษาลงมือปฏิบัติให้เห็นจริงตามประสบการณ์ จะต้องเน้นการฝึกฝน การปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี ต้องเรียนชีวิต เรียนธรรมชาติ เรียนให้รู้จักตนเองเพื่อข่มกิเลสและสลายธาตุอาณ อย่างสัตวิให้ได้ และพัฒนาคุณธรรมประจำใจให้องกมยิ่งขึ้นและครูในอุดมคติ ต้องเป็นผู้อุทิศตนเพื่อให้อ การศึกษา และสร้างเสริมคุณธรรมแก่ผู้เรียนโดยแท้จริง ต้องมีปัญญาคือวิชาความรู้ มีความสามารถ ในการสอนลูกศิษย์ ให้ความเมตตา ให้ความรัก ความเอ็นดู มีความกรุณาต่อศิษย์ของตน เสมือนหนึ่งลูกของตน”

2. ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้อง จะต้องให้ผู้ศึกษารู้จักศาสตร์ของพุทธบริษัท

ศาสตร์ในที่นี้ แปลว่า เครื่องตัด หมายถึง ตัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อความเจริญหรือตัดความโง่เขลา ซึ่ง ในที่สุดก็จะเหลือความจริง ความดี ความงาม ความถูกต้องและความยุติธรรม

ศาสตร์ของพุทธบริษัทมี 3 ศาสตร์ คือ พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ศาสตร์ทั้งสามนี้ เป็นไปเพื่อความดับทุกข์นั่นเอง ทำให้บุคคลสามารถอยู่อย่างสันติสุข และอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขทั้ง กลุ่ม ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้องตามแนวคิดท่านพุทธทาส สรุปได้ว่า “ขอให้ทุกคนถือว่า มีมหาวิทยาลัยใน ร่างกาย จงเข้ามหาวิทยาลัยนี้กันทุกคน ด้วยการเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าผู้สั่งสอนเพื่อให้ได้มาซึ่งบรมธรรม เพื่อให้นักศึกษารู้ได้ว่ามนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่มนุษย์ควรจะได้รับ ไม่เสียสิ่งที่เกิดเป็นมนุษย์เลย แล้วก็พยายาม ให้เป็นเรื่องของการปฏิบัติอยู่เรื่อยไป อย่าให้เป็นเรื่องเพ้อทางปริยัติ หรือทางหลักวิชามากไป”

การศึกษาตามแนวที่ท่านพุทธทาสเสนอไว้นั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษา คือ

1. ทำให้มีความสำนึกในบุญคุณของชาติ เพราะมีหลักสังฆศาสตร์ อันทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันได้ อย่างมีความสามัคคี ทำให้เห็นความสำคัญของความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพราะสำนึกใน หน้าที่

2. ทำให้พ้นทุกข์ได้ เพราะมีสัมมาทิฐิ เนื่องจากไม่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ไม่มีความเห็นแก่ตัวแต่อย่าง เดียว ได้ประโยชน์จากความถูกต้อง เห็นคุณค่าของศาสนาในการแก้ปัญหาทางใจ และทำให้ได้รับประโยชน์ จากเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ได้อย่างเต็มที่ เพราะมีปัญญาและคุณธรรมทางจิตเป็นผู้ควบคุม

3. ทำให้มองเห็นความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ตามกฎหมายแห่งกรรม จึงไม่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม ทำแยกแยะความแตกต่างระหว่างความหมายอันแท้จริงและความหมายที่ชาวโลกได้กล่าวคือ ภาษาธรรมกับ ภาษาคน เพื่อให้เข้าใจโลกตามความเป็นจริง

4. ทำให้สังคมมีสันติสุขไม่เบียดเบียนกัน ทำให้นายทุนอาจกลายเป็นเศรษฐีใจบุญ และกรรมกรกลายเป็นคนขยันขันแข็ง ประเพณีธรรมทั้ง “นายทุน” และ “กรรมกร” ก่อเกิดประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างสูงสุด

แนวทางการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ อาจจะสรุปได้ในทัศนะของท่านว่า สันติสุขหรือสันติภาพอันถาวรของโลกนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเข้าใจอันถูกต้องของคำว่า “การศึกษา” และได้ดำเนินไปอย่างตรงตามที่เป็นจริง โลกก็จะดีกว่านี้ ปราศจากความทุกข์จากการเบียดเบียน ไม่ต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมาย เพราะทุกคนประพฤติดี

ส่วนพระอาจารย์ อาจารย์สุโก กล่าวไว้ในเว็บไซต์ GotoKnow เรื่องพุทธปรัชญาศึกษาในทรรศนะพุทธทาสภิกขุ ได้นำเสนอไว้ ดังนี้

พุทธปรัชญาศึกษาในทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ

อีกหนึ่งแนวคิดทางการศึกษา ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านมีองค์ความรู้ในวงกว้างทั้งทางด้านวิชาการและการปฏิบัตินั้น ได้สอดคล้องกับปณิธาน 3 ประการของท่าน คือ

1. ความหมายของการศึกษาในทรรศนะพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงการศึกษาและความหมายของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา” ที่แท้จริงมีลักษณะหรือมีความหมายเป็นพิเศษอยู่คือต้องดูออกมาจากข้างในแล้วแก้ปัญหาข้างนอก คำว่าศึกษา หรือสิกขา รวมความหมายแล้วท่านกล่าวคือการ ดูตัวเอง เห็นตัวเอง รู้จักตัวเอง จึงจะเรียกว่า สิกขา

คำว่า สิกขา ในภาษาบาลี หมายถึงการนำความรู้ที่ศึกษาแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ กระทำเพื่อให้ดับทุกข์สิ้นเชิง รวมถึงความรู้ด้วย เพราะฉะนั้นความรู้กับการปฏิบัติต้องไปด้วยกัน ไม่แยกกัน มีความมุ่งหมายคือการดับทุกข์ สิกขาคือสิกขา แปลว่าผู้ดูเอง เห็นเอง คือเห็นภายในให้ทั่วพร้อม

จากทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อไปสู่การดับทุกข์ มองถึงธรรมชาติภายในตัวของมนุษย์เอง แทนที่การศึกษาจะมุ่งเน้นการพัฒนา หรือให้ความสนใจกับสิ่งอื่นที่นอกเหนือจาก การส่งเสริมคุณค่าที่อยู่ภายใน หากไม่ปฏิบัติคู่กันไป ก็ไม่สามารถนำไปสู่การพ้นทุกข์ได้ ท่านจึงเน้นให้เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ในบุคคลและสังคม เน้นฝึกฝนพัฒนาได้ ให้เป็นยิ่งกว่าการเป็นมนุษย์ทั่วไป

2. จุดมุ่งหมายของการศึกษาในทรรศนะพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้ว่า การศึกษาที่ควบคุมความฉลาด มั่นก็นำมาสู่ความไม่เห็นแก่ตัวอย่างการศึกษาของคนโบราณที่มุ่งการศึกษาเพื่อสร้างให้เป็นบุตรที่ดี ศิษย์ที่ดี เพื่อนที่ดี พลเมืองที่ดี สาวกที่ดี มนุษย์ที่ดี คือ เต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์ การศึกษาต้องช่วยให้เราเห็นว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ การศึกษากับศาสนาต้องอยู่เคียงคู่กันไป การศาสนาเป็นฝ่ายจิต การศึกษาเป็นฝ่ายกาย การศึกษาต้องที่ดีต้องควบคุมความฉลาดแบบเห็นแก่ตัวได้ ให้มีการปฏิบัติตนตามมรรคมีองค์ 8 เพื่อนำไปสู่อุดมคติทางการศึกษา คือ การดับทุกข์ได้ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง หมดยุติซึ่งสัญญาตญาณอย่างสัจจะ หากการศึกษาเดินตามมรรคมีองค์แปด จะเป็นการศึกษาที่พัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

3. สถานที่เรียนในพระศนะพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงสถานที่เรียนวิชาพุทธปรัชญาว่า ไม่จำเป็นต้องไปหาที่อื่นหรือแสวงหา เรามีพร้อมทั้งสัญญาและใจ เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สามารถช่วยให้พ้นทุกข์ได้ และเป็นที่ดีสุดของการศึกษา ในขณะที่เดียวกันการศึกษาต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมหรือสถานที่ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควรจัดเฉพาะให้ได้บรรยากาศที่เหมาะสม ให้มีการเรียนในห้องเรียนรวมขนาดใหญ่ การสร้างบรรยากาศเพื่อให้ได้ความศักดิ์สิทธิ์ เช่นใน อุโบสถ วิหาร สถานที่ต่าง ๆ

4. ผู้สอนหรือครูในพระศนะพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมาย คำว่า ครู ว่า ตรงกับคำว่าครูแปลว่า หนัก หมายถึง ผู้ที่ทุกคนจะต้องสนใจด้วยความเคารพบุคคลที่ทุกคนต้องให้ความเคารพและท่านกล่าวว่ายังมีนักภาษาศาสตร์ได้ให้ความหมายว่า เปิดประตูภิกขุที่เปิดประตูเรียกว่าครู จึงบัญญัติใหม่ว่าครู คือผู้เปิดประตูหมายถึงเปิดประตูฝ่ายจิตใจฝ่ายวิญญาณ จึงมีความหมายเป็นผู้ปลดปล่อย โดยอรรถ ครูคือผู้แสดงโลกใหม่แก่กุลบุตร โดยอุตมคติ ครูเป็นดวงประทีปของโลก การสอนเป็นหน้าที่ของครู ท่านเห็นว่า “ครูที่แท้จริงเป็นปูชนียบุคคล ทำงานเพื่อช่วยโลก เพื่อยกโลก เพื่อสร้างโลก ไม่ควรทำงานเพื่อเงินเดือน การเป็นครูหรือผู้สอนไม่เพียงแต่หมายถึงผู้ที่มีอาชีพเป็นครู เท่านั้น แต่ทุกคนสามารถเป็นครูเราได้ ครูที่ใกล้ชิดกับเรามากที่สุดก็คือ พ่อแม่ พ่อแม่ ท่านเป็นพระพรหมของลูก เป็นอาจารย์คนแรกของลูก พ่อแม่จึงเป็นครูที่มีอิทธิพลต่อคนทุกคน หรือผู้เรียนทุกคน หากไม่คือ เชื่อฟังพ่อแม่ก็สามารถบรรลุผลสูงสุดได้ “ครู” จึงเป็นคำที่สื่อความถึงผู้ประเสริฐ

5. หลักสูตรการศึกษาในพระศนะพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงหลักสูตรการศึกษาไว้ว่า หลักสูตรต้องมีจริยธรรมควบคู่กันไป คือประกอบด้วย

1. ลักษณะการสอนหรืออบรมวิद्याการ ครูอาจารย์ควรสอนในลักษณะการอบรมให้สัมฤทธิ์ผลทางจิตใจ
2. การสอนวิชาธรรมโดยตรงต้องสอนเนื้อหาความรู้ประมาณ 80% ให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิต
3. การสอนต้องทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจถูกต้องและแจ่มแจ้ง ตามผู้สอนด้วยการตั้งใจขณะสอน
4. การสอนคุณธรรมหรือธรรมะที่เป็นหลักปฏิบัติ จะต้องสอนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง ต้องสอนให้ถูกต้องตามหลักปฏิบัติจนตาย
5. การสอนโดยอ้อม แต่มีผลต่อผู้เรียนมาก โดยครูผู้สอนที่ฉลาดจะนำธรรมะมาสอดแทรกแก่ผู้เรียนได้เรียน โดยผู้เรียนไม่มีความรู้สึกรู้ว่าถูกสอน เรียนรู้ด้วยวิธีการสังเกตพร้อมมีสติสัมปชัญญะ
6. การสอนต้องมีการเลือกสรรธรรมะให้เหมาะสมกับวัย อายุ ระดับการศึกษา และแทรกคุณธรรมตามวัย

7. สอนโดยผู้เรียนไม่มีความรู้สึกตัวว่าถูกกระทำ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปรับปรุงแก้ไข

8. การสอนนอกสถานที่ อาศัยการศึกษาเรียนรู้จากสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

9. การศึกษาเรียนรู้พิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักพิธีกรรม ประเพณีอย่างถูกต้อง

10 การศึกษาเพื่อควบคุมตนในการดำเนินชีวิตประจำวันที่ถูกต้อง ทุกลมหายใจเข้าออกหรือทุกอิริยาบถ

11 การศึกษาต้องมีการบังคับในสิ่งที่ควรบังคับ เพราะการศึกษาที่มุ่งปล่อยเสรีทำให้ขาดความสมดุล

12 ปัญหาปถักย่อยของการศึกษาโดยเฉพาะการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยเมื่อไม่สามารถจัดตั้งเป็นคณะได้ ก็ควรจัดตั้งในรูปแบบของคณะกรรมการควบคุมให้เหมาะสม จึงจะได้รับผลที่เราต้องการ

6. การเรียนการสอนในพระคัมภีร์พุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้กล่าวถึงการเรียนการสอนว่า การสอนก็ต้องเป็นไปตามหลักไตรสิกขา สิ่งที่ได้คือการสิ้นราคะ โทสะ และโมหะ เป็นการรับปริญญาที่แท้จริง

7. การจัดการศึกษาในพระคัมภีร์พุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้กล่าวเปรียบเทียบการศึกษาหรือชีวิตของคน ไว้เหมือนกับวัว ไว้ว่า ชีวิตต้องเทียมด้วยวัวสองตัว คือตัวหนึ่งรู้ตัวเป็น Spiritual Enlightenment และอีกตัวหนึ่งคือกำลัง เป็นการทรมานหาเกิน การใช้เทคโนโลยีและชีวิตของคนก็ไม่ควรที่จะเอาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งควรที่จะมีชีวิตที่บรรลุมรรค ผล นิพพาน

การศึกษาจะต้องมีทั้งการสอนวิชาชีวะ และศีลธรรมให้เป็นไปควบคู่กัน ทั้งหรือเอาอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาได้ละทิ้งหรือให้ความสำคัญในการทำมาหากินมากเกินไป ทำให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาภายในคือ เรื่องของชีวิตหรือจิตใจของคนน้อยลง

นิภา นิธยาน กล่าวไว้ในเว็บไซต์ SWU e-Journals System ได้เขียนสรุปไว้อย่างน่าสนใจหลายประเด็น แต่จะขอหยิบยกเพียงข้อมูลที่มีส่วนต่างในการใช้ภาษา/สำนวนเพื่อสื่อสารให้เข้าใจต่อการเข้าใจในการนำเสนอเป็นแนวคิดทางการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาที่สมบูรณ์

การศึกษาที่สมบูรณ์ตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ คือ การศึกษาที่ควรทำให้มนุษย์ มีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุด เท่าที่มนุษย์ควรจะได้ โดยทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ แล้วมีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์การศึกษาที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยหลัก 3 ประการ

1) เรียนหนังสือ: ประกอบด้วยความฉลาด หรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือพอแก่ความต้องการ

2) เรียนอาชีพ: มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือ ปฏิบัติได้

3) เรียนความเป็นมนุษย์: มีมนุษยธรรมคือ ความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องพอตัว

3. จุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ถูกต้อง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ข้อเสนอแนะถึงการศึกษาที่ถูกต้องไว้ 8 ประการ คือ

- 1) การศึกษาจะต้องทำให้บุคคลรอดและหลังคนรอด
- 2) การศึกษาจะต้องยกระดับจิตมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่มีระดับจิตใจสูง (คำว่า "มนุษย์" แปลว่า ผู้มีใจสูง)
- 3) การศึกษาจะต้องสามารถควบคุมความเห็นแก่ตัวของมนุษย์
- 4) การศึกษาควรจะเน้นการปฏิบัติ คือ การลงมือทำเพื่อให้เกิดสันติสุข และสันติภาพขึ้นมาในโลก
- 5) การศึกษาจะต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่เย็น คือ มีความสงบอยู่ภายในใจ
- 6) การศึกษามุ่งให้ได้รับปริญญาที่แท้แห่งพระพุทธศาสนา คือ การสิ้นไฟแห่งราคะ โทสะ โมหะ
- 7) การศึกษาเป็นการศึกษาที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ประจักษ์แจ้งได้ด้วยตนเอง
- 8) การศึกษาทำให้คนฉลาดและสามารถควบคุมความฉลาดนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

4. แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

แนวคิดปรัชญาการศึกษาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีดังนี้

ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษา

องค์ประกอบของของชีวิต มีมากมายเมื่อชีวิตหนึ่งเกิดมา แต่สามารถแยกประเภทใหญ่ๆ เป็น 2 พวก คือ ทางร่างกายกับทางจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือจิตใจมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความเปลี่ยนแปลงนั้นมิได้เป็นไปโดยอิสระหรือเลื่อนลอย การเปลี่ยนแปลงมันเป็นไปตามตามเหตุและปัจจัย มีทั้งองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในเป็นเหตุ และความสัมพันธ์เหตุปัจจัยของกายและจิตดังกล่าว คือปัจจัยที่มนุษย์แสวงหามา อำนวยประโยชน์แก่ตนและผู้เกี่ยวข้องทั้งสิ้น เพื่อให้เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ เพื่อให้ชีวิตเจริญเติบโต ดิ้นรนต่อสู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี กาลเวลาที่หมุนเวียนตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในวงจรที่มีขอบเขตจำกัด เวลาชั่วชีวิตหนึ่งนับว่าไม่ยืนยาวนัก การสืบต่อ สานต่อ อยู่ภายในวงจรสั้นๆ แคบ ๆ ซ้ำซากกับวงจรที่ผ่านล่วงไปแล้ว และหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง

องค์ประกอบของชีวิต ต้องมีการรับสืบทอด ต้องการสืบต่อ-สานต่อ จากชีวิตสู่ชีวิตด้วยกัน แต่องค์ประกอบเหล่านั้น ก็มีความสามารถจำกัด หากในการถือเอาประโยชน์จากปัจจัยภายนอกมาการสืบทอดความเป็นไปของชีวิตโดยทั่วไป ปัจจัยภายนอกก็จะเป็นตัวกำหนดแนวทางความเปลี่ยนแปลง แต่มนุษย์มีคุณลักษณะพิเศษกว่าชีวิตอื่น ๆ จึงยังมีองค์ประกอบภายในทางด้านจิตใจ ที่สามารถทำให้มนุษย์มีอิสรภาพพ้นจากความครอบงำของปัจจัยภายนอก และยังสามารถถือเอาประโยชน์จากปัจจัยภายนอกมาบำรุงร่างกายของมนุษย์ เพื่อการเจริญเติบโตแม้จะมีวงจรชีวิตจำกัด เช่นเดียวกับชีวิตอย่างอื่น พิเศษคือ มนุษย์สร้างอิสรภาพจากองค์ประกอบภายในทางด้านจิตใจได้ ทำให้มนุษย์สามารถทำการต่าง ๆ ขึ้นมาแก้ไขมัน จนเสมือนว่าองค์ประกอบของชีวิตภายนอกที่เคยจำกัด กลายเป็นความมีอิสรภาพของชีวิตที่สมบูรณ์

การที่มนุษย์ฉลาด สามารถรู้และนำเรื่องอันลึกลับของปัจจัยแวดล้อมภายนอกทั้งหลาย มาใช้เป็นอุปกรณ์ ให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตของตน มนุษย์สามารถ นำเอาความรู้ ความสามารถ ความชำนาญจัดเจนต่าง ๆ ที่มนุษย์รุ่นก่อนเรียนรู้ไว้ มาถ่ายทอดให้แก่มนุษย์รุ่นต่อไป ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง และจะอาศัยปัจจัยภายนอกน้อยที่สุด วิธีเขียนเป็นตำราถ่ายทอดไว้ สอนไว้รุ่นสู่รุ่น โดยไม่ต้องให้มนุษย์รุ่นใหม่ต้อง

กลับไปเริ่มวงจรย้อนเดิม รุ่นใหม่สามารถต่อยอดได้เลย มนุษย์ยังมีจิตใจที่ประณีตละเอียด ซึมซับคำว่า คุณค่า ความดี ความงาม ความรู้สึกนึกคิดของเพื่อนมนุษย์ และสิ่งทั้งหลาย และที่สำคัญยิ่งคือมนุษย์สามารถเข้าใจ เหตุผล รู้จักแยกระหว่างดีชั่ว คุณโทษ ส่วนตนส่วนสังคม เป็นต้น สามารถวินิจฉัย ตัดสินใจเลือกกระทำ หรือ ดเว้นการกระทำต่าง ๆ ด้วยความสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น หรือต่อสังคมได้ ความสามารถ และความประณีตละเอียดอ่อนอันเป็นลักษณะพิเศษเช่นนี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์เล่าเรียนถ่ายทอดกันได้ ผูกพันให้ ถนัดจัดเจนได้ อบรมให้เกิดความนิยมชมชอบ โน้มเอียง เคยชิน และแก่กล้ายิ่งๆ ขึ้นไปได้ ไม่ว่าจะเป็น องค์ประกอบภายในทางจิตใจที่มีเป็นพิเศษ ต่างจากชีวิตแบบอื่น ๆ และทำให้มนุษย์มีคุณลักษณะ ความสามารถเป็นพิเศษเหนือกว่าชีวิตอื่น ๆ นั้น ก็คือ กุศลธรรม ที่เรียกว่า สติปัญญา ส่วนการเล่าเรียน ผูกพัน อบรม เพื่อนำสติปัญญาที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ และฉลาดขึ้นเรื่อย ๆ จน ถึงวันนี้ มนุษย์เรียกกระบวนการ นั้นว่า “การศึกษา”

กระบวนการที่เรียกว่า “การศึกษา” ของมนุษย์

กระบวนการศึกษาในมุมมองท่าน ป.อ.ปยุตโต มองว่าหากปราศจากองค์ประกอบที่เรียกว่าสติปัญญา ชีวิตมนุษย์ก็จะอยู่ใต้อำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมทั้งหลาย และหมุ่นเวียนอยู่ในวงจรสั้นๆ แคบ ๆ ซ้ำซาก จากชีวิตแล้วชีวิตเล่าชั่วกาลนานเฉกเช่นเดียวกับชีวิตสัตว์อื่น ๆ แต่ด้วยความมีสติปัญญาและการศึกษา ที่ มนุษย์มี จึงดูความเป็นใหญ่ในตนเองและเหนือสัตว์ทั้งปวง จึงสามารถนำปัจจัยแวดล้อมภายนอก มากำหนด แนวทางการดำเนินชีวิต สามารถสร้างสภาพที่เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ของตนได้อย่างมากมาย ซึ่งภาวะอันนี้ ถ้า จะหาศัพท์เรียกให้สั้น ก็คงจะได้แก่คำว่าอิสรภาพ ซึ่งมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ ในทางลบได้แก่ความหลุด พ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งอื่น และในทางบวกได้แก่ความเป็นใหญ่ในตนเอง หรือของกลุ่มเผ่าพันธุ์มวล มนุษย์

ความที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คือคำตอบเกี่ยวกับ ความหมายของการศึกษา และเป็นการตอบปัญหา เกี่ยวกับความมุ่งหมายของการศึกษาด้วย โดยถือว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ คือ ทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัวเอง ใน การที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด วัตถุประสงค์เกี่ยวกับอิสรภาพนี้มองเห็นได้ชัด ถ้าแยก อิสรภาพนั้นออกพิจารณาเป็นแง่ๆ ไป ดังนี้

1. ในแง่อิสรภาพพื้นฐานของชีวิต

การอยู่รอด ชีวิตต้องพึ่งอาศัย 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1) อาศัยปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่มีอยู่ในธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของธรรมชาตินั้น ปัจจัย แวดล้อมภายนอกมีอิทธิพลในการกำหนดความเป็นไปและวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตทั้งของมนุษย์และของชีวิต ทุก ๆ แต่บางครั้งปัจจัยแวดล้อมในธรรมชาติก็บีบคั้นให้ชีวิตเป็นอยู่โดยยาก หรือถึงกับจะให้สูญสลายไปเสีย ที่เดียว

2) องค์ประกอบภายในของชีวิต องค์ประกอบภายในทำหน้าที่เป็นเครื่องบีบคั้นตรวนชีวิตเช่นกัน เพราะการดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หมายถึงการสืบทอดประสานกันด้วยดีแห่งองค์ประกอบภายในทั้งหลายที่

ประชุมกันเข้าเป็นชีวิต เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้เรรวนไม่ประสานกัน ความกระทบกระเทือน สัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งมนุษย์ผู้ขาดการศึกษาย่อมขาดอิสรภาพในการดำรงชีวิตของตนอย่างนี้

การศึกษาจึงช่วยให้มนุษย์เข้าใจกลไกแห่งชีวิตของตนทั้ง 2 องค์ประกอบ เข้าใจความจริงของธรรมชาติที่แวดล้อมตนอยู่ และรู้วิธีการเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเหล่านั้นเป็นไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ แก่กุศลแก่ตน และยังรู้จักปรับตัวเข้ากับธรรมชาติได้อย่างดีอีกด้วย นอกจากนั้น อาศัยความรู้ความเข้าใจและความถนัดชัดเจนในการใช้ความรู้ที่ได้อย่างถูกต้อง แทนที่มนุษย์จะรอให้สิ่งแวดล้อมมากำหนดความเป็นอยู่ของตน มนุษย์กลับเป็นผู้จัดปัจจัยต่าง ๆ ในธรรมชาติ ให้เป็นไปตามประสงค์ของตนได้ พัฒนาสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ของตนได้

ดังนั้น ด้วยความพยายามเพื่อเข้าถึงอิสรภาพข้อนี้ มนุษย์จึงกระทำการต่าง ๆ เพื่อกำจัดความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ความหนาวร้อนจัด และภัยธรรมชาติต่าง ๆ พยายามสร้างสรรค์ความอุดมสมบูรณ์ บริการเกี่ยวกับสุขภาพ ความสนุกสนานบันเทิง และการพัฒนาบ้านเมืองในทางวัตถุทุกวิถีทาง ความสำเร็จเป็นตามโลกียะ

2. ในแง่อิสรภาพทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมเพื่อนำความเจริญสู่ตนสู่สังคมนั้นคือมนุษย์มีความสามารถที่จะจัดการปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติ พัฒนาสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและชีวิตแบบอื่น ๆ ให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนได้ ให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตของตนได้ แต่มนุษย์ด้วยกัน ก็เป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่มาเกี่ยวข้อง เรียกว่า เป็นปัจจัยแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมนี้มีลักษณะของการที่จะต้องเกี่ยวข้องเป็นพิเศษ แตกต่างไปจากปัจจัยแวดล้อมอย่างอื่นในธรรมชาติ แต่มนุษย์ไม่สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือมนุษย์ด้วยกันตามความต้องการของตน เหมือนกับที่จัดการกับสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น มนุษย์แต่ละคนเป็นส่วนประกอบหน่วยหนึ่งของสังคม การสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดอิสรภาพพื้นฐานของชีวิต เช่นความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นต้น และการเสวยผลของอิสรภาพเช่นนั้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ผู้เดียวจะกระทำหรือเสวยผลได้ แต่เป็นการกระทำร่วมกันของสังคม และมนุษย์ที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเท่านั้นจึงทำได้

สำหรับการสร้างหน่วยของสังคมที่เกื้อกูลต่อกัน จะเป็นประโยชน์ที่ทำให้กลุ่มสังคมนั้นยังเข้มแข็งอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เรื่องของมนุษย์ที่จะกระทำต่อปัจจัยแวดล้อมทางสังคม จึงมิใช่เรื่องของการจัดการตามความประสงค์ของตน แต่กลายเป็นการที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพื่อสร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ เกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของบุคคลแต่ละคนที่เป็นหน่วยของสังคม แล้วเจริญก้าวหน้าไปด้วยกัน มนุษย์จึงต้องเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกัน เป็นประโยชน์แก่กัน ให้ร่วมมือกันสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งต่าง ๆ และการที่จะสร้างระบบการอยู่ร่วมกันด้วยดี

การให้การศึกษาเพื่อจุดหมายของชีวิต

การศึกษา คือการพยายามแสวงหาจุดหมายให้แก่ชีวิต ชีวิตที่มีการศึกษา แทนที่จะตั้งคำถามว่า ชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร ซึ่งไม่มีทางตอบได้ และไม่มีตัวสภาวะที่เป็นคำตอบ ควรจะตั้งคำถามใหม่ว่า ชีวิตควรอยู่เพื่อ

อะไรและอย่างไร ซึ่งการศึกษาจะช่วยตอบปัญหาข้อนี้และภาวะของชีวิตนี้เองที่มีความดันรนอยู่ จะเป็นเครื่องชี้แนวทางแก้คำตอบ เมื่อได้คำตอบแล้ว การศึกษาจึงเป็นการศึกษา เพื่อจุดหมายของชีวิต

อนึ่ง ชีวิตที่ขาดการเรียนรู้และการฝึกฝนอบรม ย่อมเป็นชีวิตที่หย่อนสมรรถภาพและไร้ประสิทธิภาพ ทั้งในการควบคุมรักษาหล่อเลี้ยงองค์ประกอบภายในของตนเอง ส่วนชีวิตที่มีการศึกษา ย่อมมีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปรับตัวและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จนถึงขนาดที่สามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่ตัวมันได้ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งแวดล้อม และมีความเป็นใหญ่ในตัวในการที่จะดำรงอยู่และแสวงประโยชน์จากการดำรงอยู่นั้น

ภาวะเช่นนี้เรียกเป็นคำศัพท์สั้นๆ ว่า อิศรภาพ ชีวิตที่บรรลุถึงภาวะเช่นนี้ คือภาวะที่เป็นอยู่อย่างดีที่สุดนี้ คือสิ่งที่กำหนดให้เป็นจุดหมายของชีวิต ซึ่งได้แก่การประสบความสำเร็จที่ทำให้อยู่รอดและหลุดพ้นอยู่เหนือภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการดันรนต่อสู้ อย่างมี สมรรถภาพและประสิทธิภาพที่ต้องปลุกฝังถ่ายทอด ชีวิตด้วยการเรียนรู้ ฝึกฝนอบรม ด้วยเหตุนี้ ตัวแท้ของการศึกษา จึงเป็นภารกิจของชีวิตแต่ละชีวิต หรือการศึกษาเกิดขึ้นแก่ชีวิตด้วยการกระทำของชีวิตเอง พูดสั้นๆ ให้คลุมความว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิตและเพื่อชีวิต ภารกิจนี้ เป็นหน้าที่ของปัญญา และมนุษย์อย่างเดียวเป็นสัตว์เจ้าปัญญา ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นภารกิจของปัญญา และเป็นกิจกรรมของมนุษย์

กล่าวโดยย่อ การกระทำต่อไปนี้จะต้องถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญของการศึกษา คือ

1. การมีความรู้ความเข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ในการปรับตัวและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ว่าสิ่งใดควรปรับ ควรปรับที่ใด อย่างไร เป็นต้น

2. การปรับตัวเพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการดำรงอยู่ โดย

ก. พัฒนาร่างกายประกอบภายในทางด้านร่างกายให้มีความสามารถและความพร้อมในการดำรงอยู่ด้วยดี เช่น ให้เจริญเติบโต แข็งแรง มีสุขภาพดี เป็นต้น

ข. พัฒนาร่างประกอบภายในทางด้านจิตใจให้แข็งแกร่งสามารถยิ่งขึ้น เช่น มีสติปัญญามากขึ้น มีคุณธรรมอื่นๆ เช่น เมตตา กรุณา สูงขึ้น เป็นต้น

3. การรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ตลอดจนปรับสิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่ตน โดย

ก. รู้จักเลือกเกี่ยวข้องกับและถือเอาประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเท่าที่มีอยู่

ข. ไม่ทำลายหรือทำตนให้เป็นอันตรายแก่สิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลแก่ชีวิต

ค. ทำตนให้เกื้อกูลแก่สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตนเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่ง ซึ่งร่วมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีอันเป็นประโยชน์ร่วมกัน

ง. รู้จักจัดสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่อำนวยความสะดวกแก่ชีวิต

ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงในข้อที่ 3 นั้น สิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก บุคคลจะมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ต่อเมื่อบุคคลอื่นๆ ทุกคนได้รับการศึกษาดีด้วย ดังนั้น ทุกคนจึงมีหน้าที่ช่วยคนอื่นๆ ที่ยังขาดการศึกษาให้ได้รับการศึกษา คนที่ขาดการศึกษานั้น พูดในวงกว้างที่เป็นจำนวนใหญ่ที่สุด ก็คือคนรุ่นใหม่ หรือคนที่เกิดภายหลัง แม้ว่าตัวการศึกษาที่แท้จะเป็นเรื่องของบุคคล แต่สังคมก็ยัง

สามารถจัดปัจจัยต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้การศึกษาเกิดขึ้นแก่บุคคลได้ การจัดปัจจัยต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้การศึกษาเกิดขึ้นแก่บุคคลนี้เอง เรียกว่า การให้การศึกษา ด้วยเหตุนี้สังคมจึงปฏิบัติภารกิจที่เรียกว่า การให้การศึกษาอย่างเป็นการเป็นการ ทำการถ่ายทอดประสบการณ์ในอดีตที่รับสืบทอดต่อๆ กันมาของคนรุ่นเก่าให้แก่คนรุ่นใหม่ เตรียมผู้เยาว์ของสังคมให้เป็นผู้มีการศึกษาต่อไป

ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

1. การจัดสรรจัดแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสร้างสรรค์ความเจริญด้วยฝีมือมนุษย์ขึ้นมามากมาย ช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย การดำรงอยู่และการแสวงหาความสุขความรื่นรมย์ได้มากขึ้น

2. ที่ว่ามนุษย์จะหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของธรรมชาติ กลับมีอำนาจควบคุมเป็นนายของธรรมชาติ นั้น มีทางเป็นไปได้จริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงสำนวนภาษาเท่านั้น เท่าที่เป็นมาปัจจุบัน มองดูเผินๆ จะเห็นว่า มนุษย์ได้มีความสามารถควบคุมและจัดการกับธรรมชาติได้ตามต้องการแล้วเป็นอันมาก

3. ในการสร้างความเจริญตามแบบฝีมือมนุษย์นั้น มนุษย์ได้ทำลายธรรมชาติและทำให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นในธรรมชาติ ด้วยความเห็นแก่ตัวบ้าง ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง ด้วยความรู้ไม่ทั่วถึง ความสัมพันธ์อันซับซ้อนของธรรมชาติ เกิดความผิดพลาดทั้งที่เข้าใจว่าตนฉลาดทำการต่าง ๆ ด้วยความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว

ในการศึกษาตามแนวคิดของท่าน ป.อ.ปยุตโต ท่านได้แสดงมุมมองของการศึกษาของมนุษย์ไว้อีกมุมหนึ่งคือด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีข้อแย้งที่สำคัญในสังคมมนุษย์ ดังนี้

1. สังคมมนุษย์ได้เจริญและวิวัฒนาการ ยังไม่เคยปรากฏว่ามนุษย์ได้บรรลุอิสรภาพในด้านนี้แท้จริงเลย มนุษย์ยังไม่ได้หลุดพ้นจากการข่มเหง การแข่งขัน การแย่งชิง การเอารัดเอาเปรียบกันในเรื่องความเป็นอยู่ ดูเหมือนว่า ยิ่งสังคมเจริญขึ้นเท่าใด การเอารัดเอาเปรียบกันจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น และมีมาในรูปที่แปลกใหม่ยิ่งขึ้น ยังไม่เห็นความหวังว่า มนุษย์จะบรรลุอิสรภาพในด้านนี้ได้เมื่อใด

2. ในการสร้างสรรค์อิสรภาพดังนี้ มนุษย์ได้พยายามสร้างระบบต่าง ๆ ขึ้นเพื่อควบคุมและจัดความเป็นอยู่ของมนุษย์ มีทั้งระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ระบบวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น แต่ระบบเหล่านี้ไม่เคยเป็นอิสระจากตัวบุคคลโดยสมบูรณ์แท้จริงเลย

3. นอกจากอิสรภาพในการดำรงชีวิตกลับเป็นว่าการใช้สติปัญญาและแสดงได้โดยเสรี แต่ความคิดและการแสดงออกนั้น มักไม่เป็นไปโดยบริสุทธิ์ แต่มักเคลือบแฝงด้วยความปรารถนาส่วนตัวบ้าง บิดเบือนไปตามความยึดมั่นส่วนตัวบ้าง ทำให้ไม่สามารถยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เป็นที่มาสำคัญของความขัดแย้งทั้งในระหว่างบุคคล หมู่คณะ กลุ่มชน ตลอดจนประเทศชาติ เป็นเครื่องบังคับอยู่ในตัวให้ต้องมีการบีบคั้นกันต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

ปัญหานี้มีคำตอบที่จะปิดช่องโหว่ ให้เกิดความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรืออิสรภาพสมบูรณ์ จะต้องมียุทธศาสตร์เพิ่มเติมจากส่วนที่ขาดไป ที่สำคัญๆ คือ

1. การจัดสรรสิ่งแวดล้อมและสร้างสรรค์ความเจริญ ที่สืบทอดต่อกัน อย่างทอดทิ้งไม่ได้ สิ่งแวดล้อมที่พัฒนาแล้ว เป็นเพียงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับความมีชีวิตที่ดีที่สุดในเท่านั้น

2. ความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด ไม่ขึ้นอยู่กับความเป็นนายของธรรมชาติ ให้รู้จักประมาณการใช้ธรรมชาติ โดยมีความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นฐานรองรับในขั้นสุดท้าย

3. สังคมจะหลุดพ้นจากการเบียดเบียน เอาจริงเอาจังเปรียบกัน ต่อเมื่อจิตใจของบุคคลในสังคมหลุดพ้นจากกิเลสที่จะเป็นเหตุให้กระทำเช่นนั้น ระบบต่าง ๆ ทางสังคมจะให้อิสรภาพแก่บุคคลได้ ต่อเมื่อบุคคลผู้บริหารระบบ ผู้ปฏิบัติตามระบบ ผู้เกี่ยวข้องระบบ มีจิตใจเป็นอิสระสอดคล้องกับระบบ ความคิดเห็นการแสดงออกตรงไปตรงมาไม่บิดเบือนเคลือบแฝง นั่นแหละหลุดพ้นจากความยึดมั่นตน

4. การดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ชีวิตหวังอยู่กับความสุขความรื่นรมย์ที่เป็นอยู่ในทางโลก จะยังพบความสุขที่แท้จริงได้เลย หากจิตใจยังถูกรอบด้วยกิเลส ด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ การที่จิตหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลส ความเป็นนายเหนือธรรมชาติภายในตัวหรืออิสรภาพทางจิตใจ (มีศัพท์เฉพาะเรียกว่า วิมุตติ)

ส่วนข้อพิจารณาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทย (มองจากแง่ของพุทธธรรม) มีดังนี้

กระบวนการของการศึกษามองเห็นได้จากธรรมชาติของชีวิตนั่นเอง ลักษณะของชีวิตตามธรรมชาติแสดงให้เห็นถึงภาวะที่ดิ้นรนเพื่อความหลุดพ้นจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ และมีวิชาคือความไม่รู้ครอบงำอยู่ การเดินสายความคิดถูกต้อง เกิดปัญญามองเห็นทางออกที่ดี มีข้อควรพิจารณาดังนี้

1. กระบวนการของการศึกษา คือ กระบวนการแก้ปัญหาคือ ปัญหาหรือทุกข์นั้นมียุทธวิธีอยู่ด้วยวิชา การใช้ปัญญาคือ วิธีแก้ปัญหาคือ

2. ถ้าปัญญาไม่เกิดขึ้น แทนที่จะแก้ไขต้นหากับอวิชชาได้ ทำลายอวิชชาได้ เมื่อแก้กลับทำให้อวิชชามาก

3. แม้การใช้ตัณหา จะเป็นวิธีแก้ปัญหาย่างเทียมเท็จจริง หากมีปัญญายู่ด้วย เมื่อมีการดิ้นรนด้วยอำนาจตัณหา ปัญญาจะช่วยจับตัณหาได้แม่นยำและดำเนินไปสู่การแก้ปัญหามาสำเร็จ

4. การแก้ปัญหาย่างถูกต้อง นอกจากทำลายอวิชชาแล้ว ยังเป็นการปิดกั้นและกำจัดตัณหาไปด้วย ความเจริญของปัญญาจึงทำลายความเห็นแก่ตัว ได้อย่างเด็ดขาด

5. วิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของท่านพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

วิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของท่านพุทธทาสภิกขุ

แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของท่านพุทธทาสภิกขุ มีรากฐานจากพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งจิตใจ ปัญญา และศีลธรรมเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างวัตถุและจิตวิญญาณ ท่านเชื่อว่า “การศึกษา” ที่แท้จริงต้องช่วยให้บุคคลเข้าใจความจริงของชีวิต สามารถลดทุกข์ และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข โดยมีการเน้นหลัก “เหตุและผล” ในการวิเคราะห์ความจริงของโลก แนวคิดของท่านจึงเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการปฏิรูปการศึกษาของไทย

ท่านพุทธทาสได้เสนอให้การศึกษาส่งเสริมสร้างศีลธรรมควบคู่กับการพัฒนาความรู้ โดยวิพากษ์ระบบการศึกษาที่เน้นแต่ความรู้เชิงทฤษฎีและวัตถุว่าเป็น “การศึกษาแบบหมาทางด้วน” ซึ่งขาดความสมบูรณ์ด้าน

จริยธรรม ท่านเสนอให้ “ต่อทางสุนัข” โดยเพิ่มจริยศึกษาเข้าในหลักสูตรและปลูกฝังคุณธรรมแก่ผู้เรียน แนวคิดนี้ครอบคลุมทั้งบทบาทของผู้เรียนและผู้สอน สำหรับผู้เรียน การศึกษาที่ถูกต้องต้องช่วยพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง สามารถควบคุมกิเลสและความเห็นแก่ตัว รวมถึงตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ส่วนผู้สอน ท่านเน้นว่าครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรม และอุทิศตนเพื่อสร้างคนที่มีคุณภาพ ครูในมุมมองของท่านเป็น “ดวงประทีปของโลก” ที่ชี้ทางไปสู่การบรรลุความสุขของชีวิต

ในเชิงการปฏิบัติ ท่านเสนอให้หลักสูตรการศึกษาประกอบด้วย “พุทธิศึกษา” (การพัฒนาปัญญา), “จริยศึกษา” (การปลูกฝังคุณธรรม), และ “พลศึกษา” (การพัฒนาจิตและร่างกาย) โดยทั้งหมดต้องทำให้ผู้เรียนเข้าใจความจริงของชีวิตและลงมือปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ การศึกษาต้องเน้นประสบการณ์จริง มากกว่าการเรียนรู้จากทฤษฎีเท่านั้น นอกจากนี้ ท่านยังส่งเสริมการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาคุณธรรมภายในจิตใจผู้เรียน

สรุปว่า แนวคิดทางการศึกษาของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นการผสมผสานระหว่างวิทยาการ ความรู้ และศีลธรรม ท่านมองว่า การศึกษาที่แท้จริงไม่ใช่เพียงเพื่อความก้าวหน้าทางวัตถุ แต่ต้องช่วยสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจิตใจสงบสุข และสามารถนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขและสันติภาพอย่างยั่งยืน

วิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่สำคัญของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ให้มีอิสรภาพทั้งทางกายและจิตใจ โดยการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ แนวคิดนี้เน้นให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติรอบตัว รู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดสมดุลระหว่างชีวิตภายในและภายนอก เป้าหมายสำคัญของการศึกษาคือการสร้าง “อิสรภาพ” ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นจากการครอบงำของปัจจัยภายนอก และการควบคุมตนเองเพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและความหมาย

ท่าน ป.อ.ปยุตฺโต อธิบายว่าการศึกษาคือการช่วยให้มนุษย์พัฒนาความสามารถในการใช้ปัญญาเพื่อตอบคำถามว่า “ชีวิตควรอยู่เพื่ออะไร” มากกว่าการมองเพียงจุดกำเนิดของชีวิต การศึกษาที่ดีควรส่งเสริมให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติของตนเองและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ปัญญาในการปรับตัวให้เหมาะสม ไม่เพียงเพื่อการอยู่รอด แต่ยังเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสงบสุขและสมดุล ท่านยังเน้นว่า การศึกษาที่แท้จริงต้องช่วยให้มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัว พัฒนาความสัมพันธ์เชิงบวกในสังคม และสร้างสังคมที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ในแง่ของสังคม ท่านมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางสังคม การศึกษาไม่เพียงแต่พัฒนาปัจเจกบุคคล แต่ยังต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคม การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่นเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์รุ่นหลังสามารถต่อยอดความรู้และหลุดพ้นจากวงจรปัญหาเดิมๆ ท่านเสนอว่า การศึกษาในมิติทางสังคมควรช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อสร้างระบบที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

การศึกษายังเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหา ท่าน ป.อ.ปยุตฺโต ชี้ว่ากระบวนการศึกษาคือการพัฒนาปัญญาเพื่อลดอวิชชา (ความไม่รู้) และตัณหา (ความอยาก) ซึ่งเป็นต้นเหตุของทุกข์ การศึกษาที่ถูกต้องจะช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล เข้าใจความจริง และลดความขัดแย้งทั้งในระดับบุคคลและสังคม

สรุปแล้ว แนวคิดปรัชญาการศึกษาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เน้นการพัฒนาปัญญาและศีลธรรมเพื่อสร้างอิสรภาพในชีวิตมนุษย์ การศึกษาที่ดีต้องช่วยให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติ สร้างสมดุลในชีวิต และมีบทบาทในการพัฒนาสังคม แนวคิดนี้สะท้อนถึงแก่นแท้ของปรัชญาการศึกษาในเชิงพุทธที่มุ่งสร้างความสุขและความสงบสุขในสังคมอย่างยั่งยืน

6. บทสรุป

ท่านพุทธทาสภิกขุ มีมุมมองแนวคิดทางการศึกษาในประเทศไทยว่าการศึกษาของไทยมุ่งสร้างแต่ความรู้ตามแบบอย่างตะวันตก โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม เลียนแบบตะวันตกจนไม่เห็นความสำคัญ ของวิชาศีลธรรมและจริยธรรมเมื่อนำไปประกอบอาชีพได้ เอาตัวรอดในการแข่งขันได้แต่ก็ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมตามแนวพุทธศาสนา ควรนำศีลธรรม จริยธรรมกลับมาคู่คนไทย ให้โลกรู้จักคนไทยอย่างสร้างสรรค์และชื่นชมในด้านวิทยาการศึกษาที่อุดมด้วยปัญญา เมตตา มีศีลธรรมต่อสังคม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีมุมมองแนวคิดการศึกษาไทยว่ามนุษย์มีองค์ประกอบของชีวิตคือร่างกายกับทางจิตใจ ร่างกายไม่ดำรงอยู่หรือก็อยู่ด้วยขอบเขตอันจำกัดของธรรมชาติ แต่มนุษย์มีจิตวิญญาณและสมองอันฉลาดกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ จึงพัฒนาปัญญาจนสามารถเอาชนะธรรมชาติและนำธรรมชาติมาตอบสนองตนได้ เมื่อพัฒนาสำเร็จจึงเกิดการบันทึกและมอบต่อ ส่งต่อ สืบสานต่อ นั่นเป็นจุดเริ่มต้นที่มาของภาค "การศึกษาของมนุษย์" แล้วมอบส่งต่อเพื่อชนรุ่นหลังจะได้นำไปศึกษาต่อยอด โดยไม่ต้องย้อนมาค้นคว้าแบบเดิมซ้ำอีก ปัจจุบันวิชาการต่างเกิดขึ้นมากมายรวมทั้งปรัชญาการศึกษาด้วย

สรุปแล้ว ทั้งสองท่านมีความคิดตรงกันคือ วิวัฒนาการการศึกษาจะประสบความสำเร็จสูงสุดและมีประโยชน์จากชีวิตสู่ชีวิต จะต้องมีการเรียนรู้องค์ประกอบร่วมกันทั้งกายและจิต กายคือวิชาชีพ จิต/ใจคือศีลธรรมและจริยธรรม เพื่อสังคมเป็นสุข ประกอบกับในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้บอกถึงหลักแห่งทฤษฎีการเรียนรู้ทำให้มองเห็นแผนที่เส้นทางไปสู่จุดหมายด้วยองค์ประกอบ 7 ประการ คือ - แผนที่ดี - มีจิตมั่น - หมั่นฝึกฝน - คิดค้นแก้ปัญหา - มานะอดทน - ไม่หวังผลชาติหน้า - อุตสาหะเต็มเปี่ยม หากปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็จะเกิดประโยชน์ตนและประโยชน์สุขของสังคมอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

เอกสาร/หนังสือ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2559). **พุทธธรรมฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมมิโนเครื่องบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด.

พระพุทโธสเถระ., (2547). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค (พระพุทโธสเถระ คัมภีร์วิสุทธิมรรค สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร แปลและเรียบเรียง).** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.

เว็บไซต์ [siamganesh](http://siamganesh.com). (2013). แนวคิดทางการศึกษาของท่านพุทธทาสภิกขุ. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2567.
admin. (2555). **พุทธปรัชญาการศึกษา Buddhist Philosophy of Education.** เว็บไซต์ โรงเรียนวิถีพุทธ. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2567.

พระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก. **พุทธปรัชญาการศึกษาในพระคัมภีร์พุทธทาสภิกขุ.** เว็บไซต์ GotoKnow. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2567.

นิภา นิธยาน. **แนวคิดทางการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ .** เว็บไซต์ SWU e-Journals System. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2567.

มนัสวี ศรีนนท์, พระมหาหมอวินทร์ ปุริสุตโตโม. **พระพุทโธชาจารย์ : ผลงานที่ฝากไว้ในพระพุทธศาสนา.** ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดอาวธวิกลิตาราม. สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2567.

เว็บไซต์ Blogger.com. (2553). **ความหมายปรัชญาการศึกษา.** สืบค้นเมื่อ 21 เมษายน 2567.

เว็บไซต์

<https://keji.siamganesh.com>.

<https://www.gotoknow.org>.

<https://www.vittheebuddha.com>.

<https://ejournals.swu.ac.th> > article > download.

<https://so12.tci-thaijo.org> > index.php > src > article > view (2021).

<http://dontong52.blogspot.com>.

ศึกษาวิเคราะห์การปรับตัวของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยยุคปัจจุบัน

Study and analyze the adaptation of Theravada Buddhism

in present-day Thailand

พระวีรศักดิ์ ฐิตโสภโณ

Phraweerusak Thitasobhano

นักวิชาการอิสระ

Indecent Scholar

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 1 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาค้นคว้าในรายวิชาเปรียบเทียบคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน และเพื่อแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยยุคปัจจุบัน การรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในสังคม โดยเฉพาะปัญหาจากข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในปัจจุบันที่ทำให้ถูกพูดถึงเป็นวงกว้าง พระสงฆ์ประพฤติผิดนอกพระธรรมวินัยและทำให้ชาวโลกติเตียน รวมไปถึงการแสดงให้เห็นบทบาทของพระพุทธศาสนายังสามารถเป็นที่พึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยได้ต่อไป

คำสำคัญ: การปรับตัว, พุทธศาสนา, นิกายเถรวาท

Abstract

This article has been prepared as part of the study and research in the course "Comparative Study of Theravāda and Mahāyāna Teachings." It aims to explore the adaptation of Theravāda Buddhism in contemporary Thai society, with particular emphasis on sustaining the faith of lay Buddhists amidst modern societal challenges. The study addresses current controversies surrounding the monastic community, particularly instances in which monks behave in ways that deviate from the Dhamma and Vinaya, leading to public criticism and diminishing trust. Moreover, the article seeks to illustrate the enduring role of Buddhism in

maintaining its relevance, acceptance, and respect within Thai society despite these challenges.

Keywords: Adaptation, Buddhism, Theravada

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในส่วนของประเทศไทยเมื่อช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 หรือ 2,200 ปีที่ผ่านมา โดยการนำของพระโสณมหาเถระและพระอุตตรมหาเถระพร้อมคณะ ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีป หรือประเทศอินเดียในปัจจุบัน เป็นผู้ส่งมาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล (สมบุรณ์ วัฒนะ, 2564, น. 952) ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในสมัยนั้น ได้รับเอารอบแนวคิดและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และได้ปรับตัวจากการปลูกฝังแนวคิดดังกล่าวให้อนุชนรุ่นหลังมาโดยลำดับ

สำหรับการปรับตัวของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ต้องรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในสังคม อันเนื่องมาจากข่าวในแง่ลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ประพฤติตนนอกพระธรรมวินัย ทำให้ชาวโลกติเตียน บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอให้เห็นวิกฤตศรัทธา และการปรับตัวของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยยุคปัจจุบัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. พระสงฆ์ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท

เถรวาท “วาทะของพระเถระ” หมายถึง พระเถระผู้รักษารัศมีวินัยนับแต่ปฐมสังคายนา พระพุทธศาสนาที่สืบมาแต่ยุคแรกสุด ซึ่งถือตามหลักธรรมวินัยที่พระอรหันตเถระ 500 รูป ได้ประชุมทำสังคายนาครั้งแรกรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าวางเป็นแบบแผนไว้เมื่อ 3 เดือนหลังพุทธปรินิพพาน ได้แก่พระพุทธศาสนาอย่างที่น่าเชื่อถือแพร่หลายในประเทศไทย พม่า ลังกา ลาว และกัมพูชา บางที่เรียกว่า พุทธศาสนาแบบดั้งเดิมและเพราะเหตุที่แพร่หลายอยู่ในดินแดนแถบนี้ จึงเรียกว่า ทักขิณิกาย (นิกายฝ่ายใต้) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2563, น. 135-136)

เถรวาทเป็นนิกายหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่ยังดำรงเหลืออยู่ในยุคปัจจุบันและสามารถพบได้อย่างแพร่หลายในภูมิภาคเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เถรวาทยังเป็นจารีตหลักในศรีลังกา พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการนิยามออกไปหลายอย่าง โดยทั่วไป คำว่า “เถรวาท” แปลว่า ตามแนวทางของพระเถระ อย่างไรก็ตาม คำว่า “เถรวาท” มีนัยทางประวัติศาสตร์มากมาย ดังเห็นว่าพุทธโฆษา (Buddhaghosa) ของลังกาทวีปได้ใช้คำนี้ เพื่อหมายถึงสายของพระสงฆ์ที่สืบเนื่องมาจากการประชุมสังคายนาครั้งที่ 1 (1st Buddhist Council) ณ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงไม่ได้หมายถึงสำนัก หรือนิกาย อย่างที่ชาวพุทธเข้าใจกันในปัจจุบันนี้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทในที่นี้จึงหมายถึงศาสนาของกลุ่ม

บุคคล (พุทธบริษัท) ที่เชื่อในจารีตหรือระบบความเชื่อในแบบเถรวาทที่พัฒนา หรือมีต้นตอทางญาณวิทยาจากพระไตรปิฎกของลังกา ทั้งนี้ เราต้องสังเกตว่าคำว่า “ศาสนา” เป็นคำที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อแปลคำว่า “religion” ในภาษาอังกฤษ แต่ในสมัยพุทธกาล คำสอนทางพระพุทธศาสนา มักเรียกกันว่า “ธรรมวินัย” นี่อาจเป็นการพิจารณาพระพุทธศาสนาที่ตัวของพระพุทธศาสนาเองล้วน ๆ ว่ามีองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่าง คือ ธรรมกับวินัย ส่วนข้อที่สองคือ “พรหมจรรย์” นี่เป็นการมองพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับคน (ภาณูทัต ยอดแก้ว, 2562, น. 12-13)

วิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ภายใต้เถรวาทมีความเป็นอยู่ด้วยปัจจัย 4 การบริโภคน้ำปัจจัย 4 ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้สืบทอดกันมาจากรากอดีตตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ยังคงเป็นไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัททั้งหลาย ให้รู้จักสันโดษในการบริโภคน้ำปัจจัย 4 ตามที่มีตามได้ ดังความว่า “เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังปรากฏเป็นหลักฐานที่แสดงไว้ให้ทราบ คือพระพุทธองค์พร้อมทั้งเหล่าพระสาวกนั้นใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มตามที่จะหามาได้ หรือเก็บเอาผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ บ้างมีความเขาเอามาถวายบ้าง หรือบางทีก็เป็นผ้าที่เขาทิ้งตามป่าช้า (ผ้าห่อศพ) ซึ่งเรียกว่า ผ้าบังสุกุลหรือผ้าคลุกฝุ่นนั่นเอง (พระครูอาทรวณกิจ (อนาลโย ฉันทสิริกุล), 2557) โดยพระภิกษุภายใต้เถรวาทต้องถือวินัยอย่างเคร่งครัด ในการบริโภคน้ำปัจจัย 4 อาหารบิณฑบาต การบริโภคน้ำปัจจัย 4 เสนาสนะ และการบริโภคน้ำรักษาโรค ตามหลักของพระธรรมวินัยดังกล่าว

วิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับผู้คนในแต่ละสังคมบนพื้นฐานวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ดังนั้น วิถีชีวิตของพระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์กับผู้คนที่ตั้งแต่การเริ่มบวชไปจนถึงลาสิกขา โดยมีรูปแบบชีวิตที่แตกต่างจากเดิมและมีรูปแบบเฉพาะวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของพระซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไปและมีลักษณะเฉพาะประกอบกับการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อสิ่งต่าง ๆ เพราะพระจะมองสิ่งต่าง ๆ เหมือนที่ชาวบ้านมองนั้นไม่ได้ จะต้องมองให้ลึกซึ้งถึงสภาวะที่แท้จริงของสรรพสิ่งเพื่อที่จะเป็นการฝึกจิตใจตนเองให้สามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตของพระได้ ประการที่สองคือปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตของพระสงฆ์ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคนั้นจะต้องอาศัยจากชาวบ้าน พระจึงต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้น่าเคารพและน่าเลื่อมใสศรัทธา เพราะหากชาวบ้านไม่เลื่อมใสก็ยากที่จะนำปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตมาถวายพระได้ นอกจากนี้พระต้องใช้สอยปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตทั้งหมดนั้นด้วยการพิจารณาไม่ใช่ว่าการบริโภคน้ำปัจจัย 4 ของความอยาก ประการที่สามคือการงดเว้นสิ่งที่ห้าม หากพระรูปใดกระทำข้อห้ามดังกล่าวก็ขาดจากความเป็นพระทันที ประการสุดท้ายคือการฝึกฝนตนเองไม่ให้เป็นเรื่องของพฤติกรรมทางกาย วาจาที่เรียกว่า ศีล การฝึกฝนทางใจ ที่เรียกว่า สมาธิ และการฝึกฝนให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เรียกว่า ปัญญา (พระธรรมดิลก (สมาน สุขเมโธ), 2552)

สรุปว่า การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ภิกษุในสมัยพุทธกาล เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักพระธรรมวินัย ในปัจจุบันพระภิกษุในสมัยรัตนโกสินทร์ มีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับผู้คนเริ่มตั้งแต่การบวชไปจนถึงลาสิกขา มีรูปแบบเฉพาะ ซึ่งเป็นวิถีที่แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักของพระธรรมวินัย คือ ศีล 227 ข้อ พร้อมทั้งปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตของพระสงฆ์ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นั้น ก็ต้องอาศัยศรัทธาจากชาวบ้าน เนื่องจากพระจึงต้องประพฤติปฏิบัติตัวตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ให้น้ำเคารพและนำเลื่อมใสศรัทธา (พระมหาไพจิตร อดุลมณโณ, 2565)

3. วิกฤตศรัทธาที่เกิดจากการละเมิดพระธรรมวินัย

พระสงฆ์ตามความหมายในสมัยพุทธกาลก็คือ ผู้ออกบวชซึ่งตั้งใจทำให้ทุกข์สิ้นไปตามแนวที่พระพุทธเจ้าทรงสอนในโอวาทปาติโมกข์คือ ขันติคือความอดกลั้น เป็นธรรมเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่งผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นธรรมอันยิ่ง ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิตเลย ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลย การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว สามประการนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย การสำรวมปาติโมกข์ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค การนอน การนั่ง ในที่อันสงัด ความหมั่นประกอบในการทำจิตให้ยิ่งหกประการนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระพุทธเจ้าบรรพชาโดยตรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด ประพฤติพรหมจรรย์ตามพรหมจรรย์สูตร (อง.จตุกก. (ไทย) 21/25/41) มิใช่เพื่อเรียกร้องให้คนมานับถือ มิใช่เพื่ออานิสงส์ ลาภ สักการะ และความสรรเสริญ ประพฤติเพื่อสังวร เพื่อความละ เพื่อความหายกำหนดยินดี เพื่อความดับทุกข์ และในมหาอัสสปุสูตร (ม.ม. (ไทย) 12/415-416/451-452) ได้กล่าวว่า ภิกษุที่สมณะ คือภิกษุที่ระงับอกุศลกรรมอันลามก อันเศร้าหมอง นำให้เกิดภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติ ชรา มรณะต่อไป โดยที่ในอันธกวินสูตร พระพุทธเจ้าให้ภิกษุใหม่ที่มาสู่พระธรรมวินัยใหม่ ๆ ให้สมาทานธรรม 5 ประการคือ เป็นผู้สำรวมในปาติโมกข์สังวร สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เป็นผู้มีอินทริยสังวร มีสติรักษาตน รักษาใจ เป็นผู้ไม่พูดมาก เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรหรืออาศัยเสนาสนะอันสงัด เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ อย่างไรก็ตามบุคคลแบ่งออกได้เป็น 4 จำพวกคือ 1) กลุ่มที่ได้ยินได้ฟังเรื่องเพียงโดยย่อก็เข้าใจทันที 2) กลุ่มที่ฟังแล้วต้องการคำอธิบายขยายความจึงจะเข้าใจ 3) กลุ่มที่ต้องใช้เวลามากกว่าจะเข้าใจ แต่ในที่สุดก็เข้าใจ 4) กลุ่มที่อาจจะเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง หรืออธิบายอย่างไรก็ไม่เข้าใจ

สำหรับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า ธรรม ต่อมาเมื่อพระสาวกทำผิดจึงบัญญัติสิกขาบทเรียกว่า วินัย เพื่อประโยชน์ 10 ประการคือ 1) เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ 2) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ 3) เพื่อความข่มบุคคลผู้เก้อยาก 4) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม 5) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่จะบังเกิดในปัจจุบัน 6) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่จะบังเกิดในอนาคต 7) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส 8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว 9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสหธรรม 10) เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย ฉะนั้นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีชื่อเรียกว่า ธรรมวินัย ลักษณะการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่ามี 2 ลักษณะคือ 1) ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย คือ ไม่ประพฤติปฏิบัติตามคำ

สอน 2) ศรัทธาวิปริตโดยการบิดเบือนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การทำบุญที่เน้นเฉพาะตัวบุญที่เป็นการสร้างกิเลส โดยแปลงบุญให้เป็นเรื่องของวัตถุนิยม และบริโภคนิยม แทนที่จะทำการชำระใจให้บริสุทธิ์นำไปสู่ความสุขทางกาย คำสอนที่เน้นไปในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์มากกว่าปาฏิหาริย์แห่งธรรม อันได้แก่ผลของการประพฤติธรรมย่อมได้ผลดีทั้งกายและใจ ปัจจุบันมีการใช้สื่อไอทีเป็นเครื่องมือในการศึกษาธรรมและเผยแผ่ธรรม ทางกลับกันมีการใช้สื่อไอทีโดยขาดการรู้เท่าทัน และขาดความระมัดระวังทั้งการพูด สื่อข้อความเบื้องต้น การละเมิดพระธรรมวินัยดังกล่าวข้างต้นเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิกฤติศรัทธา ซึ่งหมายถึงลักษณะความเชื่อและความเลื่อมใสที่อยู่ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความคงอยู่ และความเสื่อมถอย เกิดความลังเลสงสัย การไม่เชื่อคำสอนทางศีลธรรมที่ปรากฏในพระธรรมวินัย ไม่มีศรัทธาในความดีและความชั่ว ไม่ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม อันติงามของสังคม มุ่งเอาประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ ไม่เคารพในศาสนบุคคล รวมทั้งไม่ให้ความสำคัญแก่ศาสนพิธี โดยศรัทธาคือความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่ออันก่อปรด้วยเหตุผลซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) ศรัทธาปิดกั้นปัญญา ได้แก่ ศรัทธาบังคับให้เชื่อ และเมื่อเชื่อแล้วจะเชื่อแบบไม่เคลือบแคลงสงสัย (2) ศรัทธานำไปสู่ปัญญา ได้แก่ ความเชื่อที่นำไปสู่การศึกษาสืบค้นสิ่งทั้งหลาย แต่เมื่อบุคคลเกิดศรัทธา ๆ นั้นจะทำให้เรามีความสนใจและเข้าไปค้นหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนนั้นเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจความจริงมากยิ่งขึ้น

พระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องศรัทธาให้ประกอบด้วยปัญญาเสมอ ทรงให้เชื่ออย่างมีเหตุผล คือใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นทั้งส่วนดีและไม่ดี ทั้งคุณทั้งโทษเป็นอาทิ ศรัทธาที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอน ได้แก่ ศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาโดยให้เชื่อและพิจารณาอย่างมีเหตุผล เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและประสบความสุขในกาลต่อไป ทรงเทศนาสั่งสอนพระภิกษุให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ โดยมีพระวินัยเป็นกรอบแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในเพศบรรพชิต ให้ละความสุขทางกายโดยอาศัยปัจจัยภายนอกเท่าที่จำเป็นในการดำรงชีวิต โดยมุ่งฝึกฝนพัฒนาตนให้ก้าวไปสู่ ศีล สมาธิ ภาวนาให้เกิดปัญญา เพื่อบรรลุธรรมและเป็นผู้ที่นำเคารพศรัทธาในสายตาของชาวโลก พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นเป็นความจริงตามธรรมชาติ ส่วนพระวินัยเป็นกรอบในการดำรงความเป็นพระสงฆ์ทรงนำหลักความจริงตามธรรมชาติโดยอาศัยเหตุปัจจัยอันเป็นเหตุเป็นผลต่อกันมาวางรูปแบบ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือสังฆมณฑล และเพื่อปิดกั้น ความทุกข์ ความเดือดร้อน ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตทั้งทางกายและทางใจ เพื่อประโยชน์ต่อมหาชนและพระพุทธศาสนาพระวินัยจึงมีความสำคัญต่อความคงอยู่ของพระพุทธศาสนาอันเป็นกรอบการดำรงสมณสารูปสมณสาชีพ (พุทธทาสภิกขุ, 2563) ของพระภิกษุ

สังคมไทยได้มอบความไว้วางใจให้แก่พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสมมติสงฆ์ เป็นอุดมเพศ คือ เพศอันสูงส่งสมควรแก่การกราบไหว้ เป็นผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์ เป็นเนื้อหาบุญ และมีบทบาทสำคัญต่อการรักษาพระพุทธศาสนา โดยมีอุบาสกและอุบาสิกาทำหน้าที่ให้การทำนุบำรุงและให้การสนับสนุนปัจจัย 4 แก่พระภิกษุที่จำเป็นต่อการดำรงตนในวิถีความเป็นสมณะ และบำเพ็ญเพียรเพื่อการบรรลุธรรม จนเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “คฤหัสถ์ถวายขาให้พระภิกษุ ส่วนพระภิกษุมอบตาให้แก่คฤหัสถ์” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2563) การถวายขาคือการถวายความสะดวกในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม เผยแผ่ธรรม และปกป้องธรรมของพระภิกษุ พระภิกษุจึงมีหน้าที่สำคัญในการมอบดวงตา คือปัญญาแห่งธรรมที่ได้จากการปฏิบัติธรรมแก่คฤหัสถ์เป็นการตอบแทน

นอกจากนี้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงระบุคุณสมบัติของอุบาสก อุบาสิกาไว้ 5 ประการคือ 1) มีศรัทธา 2) มีศีล 3) ไม่ถือนมกลตีนขาว คือเชื่อกกรรม ไม่เชื่อนมกลกายนอก 4) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา 5) บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา (อง.ปณจก. (ไทย) 22/176/293.) โดยที่ 1) ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะพระภิกษุ 2) ไม่ละเลยการฟังธรรม 3) ศึกษาในอริสัจ 4) มากด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย 5) ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยฟังโทษติเตียน 6) ไม่แสวงหาทักษิณภายนอกหลักคำสอนนี้ 7) กระทำความสนับสนุนในพระพุทธศาสนานี้เป็นเบื้องต้น (อง.สตตก. (ไทย) 23/30/46)

ในปัจจุบันวิกฤตการณ์ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากสื่อออนไลน์ที่อาจจะผิดพลาดหรือเป็นการเข้าใจคลาดเคลื่อนจากหลักความเป็นจริงซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ ซึ่งพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ที่ท่านประพฤติปฏิบัติชอบยังมีอยู่มากซึ่งข่าวภาพบวกปรากฏอยู่ในสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ท่านได้ทำต่อประชาชนหรือการมีจิตสาธารณะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ตามสื่อแต่อาจจะไม่เป็นที่น่าสนใจ ส่วนข่าวที่ประชาชนให้การสนใจคือข่าวภาพลบ ข่าวพระสงฆ์ประพฤติผิดนอกธรรมวินัยหรือมีข่าวที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผิดกฎหมายไม่ว่าจะเป็นยาเสพติด การซื้อประเวณี แหขที่ผิดหลดต่าง ๆ หรือที่เกี่ยวกับเงินทองหรือการอวดอุตริมนุชยธรรม ซึ่งเป็นอาบัติหนักปรากฏอยู่ในข่าวต่าง ๆ เพราะฉะนั้นแล้ว การเสพข่าวออนไลน์ต้องมีวิจารณญาณในการรับชมหรือทางพุทธศาสนาเรียกว่าต้องมี “โยนิโสมนสิการ” (พระสมุห์ธมฺมพล ธมฺมสโร (ผลาเลิศ), พระแมนรัตน์ จตตมโล (พิทักษ์ทรัพย์), 2566) ส่วนพระสงฆ์ที่ท่านประพฤติผิดธรรมวินัยนั้น ประชาชนจำเป็นต้องมีส่วนที่จะรับรู้และช่วยกันปกป้องดูแลพระสงฆ์ที่เราศรัทธา เพราะท่านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นผู้ที่เราคาดหวังว่าจะเป็นเนื่อนาบุญ การที่จะช่วยปกป้องไม่ผิดแต่วิธีการต้องถูกต้องตามหลักที่ควรจะเป็น เมื่อว่าตามพระวินัย อาบัติมีหลายระดับ มีทั้งอาบัติที่แก้ไขได้และอาบัติที่แก้ไขไม่ได้ในส่วนของพิจารณาหรือเรียกว่าการระงับอธิกรณ์ที่จะเกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ก็มีลำดับขั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งลำดับแรกต้องอยู่ในขั้นตอนของการพิจารณาความผิดเรียกว่าการระงับอธิกรณ์ ไม่ว่าจะเป็นการระงับอธิกรณ์ที่เป็นอาบัติหนักหรืออาบัติเบาขึ้นอยู่กับมติของคณะสงฆ์ ถัดมาเมื่อพระสงฆ์ประพฤติผิดกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นผู้ดูแลคณะสงฆ์และเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ควบคุมในเรื่องของกฎหมาย เช่น การที่ประสงค์ดื่มสุราเสพยาเสพติดหรือประพฤติผิดในส่วนที่เป็นกฎหมายก็ต้องดำเนินคดีไปตามกฎหมาย สิ่งสำคัญก็คืออยู่ที่คณะสงฆ์เป็นผู้ดูแลในเบื้องต้น เพราะมีอำนาจหน้าที่โดยตรงส่วนใหญ่เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อร้องเรียนเกี่ยวกับพระสงฆ์แล้วในส่วนของการระงับอธิกรณ์หรือการพิจารณาความผิดใช้พระวินัยอยู่ 2 ข้อคือการพิจารณาต่อหน้าสงฆ์ (สัมมุขาวินัย) และการปกปิดไว้ (ตริวัตถการวินัย) ซึ่งเหล่านี้ล้วนเกิดสงสัยให้แก่ประชาชนทั่วไป ส่วนความพึงพอใจของประชาชนที่จะเห็นต่างหรือเห็นด้วยก็เป็นการปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นแรงกระเพื่อมของข่าวมากกว่า เพราะฉะนั้นแล้วการตัดสินใจตามพระธรรมวินัย กฎหมายและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นทางออกของคณะสงฆ์ซึ่งมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้มอบนโยบายในส่วนหนึ่งของประชาชนทั่วไปก็มีหน้าที่สอดส่องพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัยและสนับสนุนคุ้มครองรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงต่อไป ศรัทธาวิปริตยังนำไปสู่การมุ่งเน้นไปที่ “อามิสบูชา” แทนที่จะมุ่งเน้น “ปฏิบัติบูชา” ด้วยเหตุนี้ อามิสบูชาจึงนำไปสู่การสร้างและบูชาวัตถุ การ

สนับสนุนและส่งเสริมการความต้องการด้านวัตรธรรมมากกว่าการปฏิบัติธรรม จึงทำให้อุบาสกอุบาสิกาเข้าไม่ถึงเนื้อธรรมอย่างแท้จริง เพราะอุบาสกอุบาสิกายังไม่เข้าใจในคำว่า “ศรัทธา” ที่แท้จริง ซึ่งศรัทธาเป็นคุณธรรมที่ต้องการก่อนในเบื้องต้น แต่ต้องเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ปราศจากปัญญาแล้วจะเป็นความมกมาย ไม่ใช่ศรัทธาที่ต้องการในพุทธศาสนา ความมกมายมีอยู่ในที่ใด ความเป็นทาสก็มีอยู่ในที่นั้น พุทธศาสนาต้องการให้ชาวพุทธเป็นไท แนวทางเหล่านี้ จึงไม่สอดคล้องกับประเด็นที่พระพุทธเจ้าให้เชื่อกกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่ามนุษย์มีกรรมเป็นของตน และเชื่อเชื่อในธรรมของพระพุทธเจ้า แต่พุทธศาสนิกชนจำนวนหนึ่งไม่ได้ปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว แต่ได้ฝากความเชื่อมั่นไปไว้กับปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเครื่องรางของขลัง อาจารย์ที่ตนเคารพนับถือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เมื่อสิ่งที่ตัวเองเชื่อมั่นกระทำการบางอย่างที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสม จึงทำให้พลาดโอกาสในการพัฒนาตนในระดับที่สูงต่อไป (วศิน อินทสระ, 2537)

วิกฤตศรัทธาของพระสงฆ์ไทยต้องอาศัยหลายภาคส่วนที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น แก่คณะสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยตัวคณะสงฆ์เองที่จะต้องสวดสวดพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในการปกครองของตนให้อยู่ในพระธรรมวินัย กฎหมายพระราชบัญญัติมหาเถรสมาคม และกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมถึงประชาชนที่จะต้องมีความศรัทธามั่นคงในคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่ถือนงคตต้นข้าวหรือเสฟสือโดยขาดการไตร่ตรองและนโยบายจากมหาเถรสมาคมหรือการรณรงค์ให้มีความเข้าใจในเรื่องของธรรมวินัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้เข้าถึงพระภิกษุสามเณรภายในประเทศไทย จึงจะสามารถแก้วิกฤตศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ไทยได้ เพราะในยุคปัจจุบันเป็นยุคโซเชียลที่มีความเทคโนโลยีมีความทันสมัยและสามารถเข้าถึงข่าวสารได้โดยง่าย เพราะฉะนั้นต้องมีโยนิโสมนสิการประกอบด้วยความพิจารณาเหตุสังเกตุผลและทำให้เกิดการเสฟข่าวได้อย่างถูกต้องแม่นยำและช่วยสวดสวดพระภิกษุสามเณร อุปถัมภ์เกื้อกูลทำให้พุทธศาสนามั่นคงจึงจะสามารถแก้ปัญหาวิกฤตศรัทธาได้

4. การสร้างศรัทธาและการปรับตัวพระพุทธานิกายเถรวาทในปัจจุบัน

ความเชื่อหรือศรัทธาที่มนุษย์แต่ละคนแต่ละเชื้อชาติมีต่อโลก ต่อจักรวาล ต่อสังคม และต่อตนเองนั้นย่อมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้และความเชื่อที่แตกต่างกัน (สุวัฒน์ จันทระจาง, 2540) ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ศรัทธาเป็นธรรมะเบื้องต้นที่สำคัญยิ่ง เป็นแนวทางหรือเป็นอุปกรณ์ชักนำให้เดินหน้าต่อไป เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี เป็นจุดเริ่มต้นแห่งการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางศาสนา เป็นแนวทางในการละเว้นจากความชั่วทำแต่ความดี โดยเริ่มตั้งแต่ระดับโลกียะไปสู่ระดับโลกุตระอันเนื่องมาจากศรัทธาเป็นเหตุการประพฤติปฏิบัติตามเป็นตัวผลหรือ ศรัทธาเป็นพืชความเพียรเป็นผลนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2541) ความเชื่อทางพุทธศาสนา ยังสามารถให้ความหมายได้อีกว่า หมายถึง การรับรู้และยอมรับของบุคคลเกี่ยวกับพุทธศาสนา ความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนอย่างมาก ความเชื่อที่เป็นหลักสำคัญทางพุทธศาสนาประกอบด้วย ลักษณะขั้นต้นของพุทธมามกะ คือ ความเชื่อในไตรสรณะคมน์ หรือพระรัตนตรัยได้แก่ ความเชื่อในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อเบื้องต้นที่ชาวพุทธจะต้องยึดถือ เพราะความเชื่อนี้ถือว่าเป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นต้องมีความ

เชื่อในพระรัตนตรัย และยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง คือ ต้องเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ และเป็นผู้ปฏิบัติชอบ พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนควรรู้ และพระสงฆ์ เป็นผู้เผยแพร่พระธรรมคำสอน แก่ประชาชน

การศึกษาความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้แบ่งความเชื่อเป็น 3 ด้าน คือ 1. ความเชื่อในพระพุทธเจ้า เป็นความมั่นใจในฐานะที่ท่านเป็นบุคคลต้นแบบที่ยืนยันถึงความสามารถของมนุษย์ว่า เป็นผู้ที่มีสติปัญญาความสามารถที่จะฝึกหรือพัฒนาให้บริบูรณ์ได้ สามารถหยั่งรู้หลักธรรม บรรลุความหลุดพ้นเป็นอิสระ ไร้ทุกข์ ลอยเหนือโลกธรรมและมีความดีสูงสุดเลิศที่แม่เทพเจ้าและพรหมก็เคารพบูชา 2. ความเชื่อในพระธรรม ได้แก่ความมั่นใจในความจริงและความดีงามที่พระพุทธเจ้า ได้แสดงไว้ว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ได้ค้นพบ ปฏิบัติเห็นผลประจักษ์กับตนเองแล้วจึงนำมาประกาศเปิดเผยไว้ ธรรมคือกฎแห่งธรรมชาติ เป็นกลางและเที่ยงธรรมต่อทุกคน ผู้ใคร่จักพัฒนานตนเองให้มีสติปัญญา นำความรู้ทางธรรมหรือความจริงนี้มาใช้ประโยชน์ต่อสิ่งทั้งหลาย ด้วยความรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริง ก็จะแก้ปัญหาได้ดีที่สุดและมีชีวิตดีที่สุด 3. ความเชื่อในพระสงฆ์ พระสงฆ์คือ ผู้สละบ้านเรือนมาบวชในพุทธศาสนาได้ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ความเชื่อในพระสงฆ์ คือ ความมั่นใจในกลุ่มบุคคลนั้นมีธรรมเป็นรากฐาน เป็นผู้มีจิตใจห่างทุกข์ แม้จะมีพัฒนาการทางจิตปัญญาในระดับต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการรู้ธรรมและปฏิบัติธรรม

ความเชื่อหรือศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาให้รู้เหตุและผลประกอบกันและมีข้อหนึ่งที่บอกว่า “เชื่อในพระสงฆ์” กล่าวคือพระสงฆ์ที่สละบ้านเรือนมาบวชในพุทธศาสนาได้ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นเนื่อบุญเป็นผู้ห่างไกลจากโรคทางไกลจากกิเลสผู้ประพฤติธรรมเพื่อความร่มเย็นของพุทธศาสนาเหล่านี้ถือว่าเป็นความคาดหวังของประชาชนที่เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์แต่อย่างไรก็ดีคำสอนของพระพุทธเจ้ายังคงอยู่ถึงแม้จะเกิดวิกฤตศรัทธาก็ตาม ยังจำเป็นจะต้องมีศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาไม่ว่าจะเป็นศรัทธาในกรรม เชื่อในกรรม เชื่อในวิบากกรรม เชื่อในสัตว์มีกรรมเป็นของตนหรือเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เหล่านี้ต้องอยู่ในฐานของมีปัญญาด้วยเมื่อขาดปัญญาจะไม่มีการพิจารณาเหตุและผล

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาจะเผชิญกับบริโณคณิยมได้ มิใช่ด้วยการให้คำมั่นสัญญาว่าจะนำโซคลาภและความมั่งมีศรีสุขมาแก่ผู้คน การสังเคราะห์หลักธรรมเพื่อทำความเข้าใจโลกสมัยใหม่ มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลายประการที่ช่วยให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิตและโลกได้ดีขึ้น สิ่งสำคัญกว่านั้นก็คือความสามารถในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจในส่วนลึกของผู้คน ความลุ่มลึกในทางจิตวิญญาณของพุทธศาสนาที่สามารถสื่อถึงคนร่วมสมัยได้ จึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับการฟื้นฟู สร้างศรัทธาให้พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ได้

5. บทสรุป

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าการปรับตัวของพุทธศาสนิกนิกายเถรวาทในประเทศไทยในยุคปัจจุบัน ควรให้ความสำคัญที่ตัวบุคคล คือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณรผู้เผยแพร่คำ

สอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพุทธบริษัทในพุทธศาสนา เพราะในท้ายที่สุดแล้ว มนุษย์ล้วนเป็นทุกข์ จากกิเลสของตน การสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรมีองค์ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธองค์จึงเป็นคำตอบในการปรับตัวเข้าถึงพุทธศาสนิกชนในพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างแท้จริง เพราะคำสอนที่สืบทอดกันมาจากพระเถระเมื่อครั้งปฐมสังคายนา จะช่วยแก้ปัญหาความทุกข์ภายในใจของพุทธบริษัทผู้ต้องการที่พึ่งได้ ยิ่งนำเอาสื่อเทคโนโลยีในปัจจุบันมาใช้ในทางธรรมก็จะยิ่งส่งเสริมศรัทธาของพุทธบริษัทให้มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาได้ ตรานั้นพระพุทธศาสนาจึงยังคงมีบทบาทในฐานะที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจสืบไป

บรรณานุกรม

- พระครูอาทรวนกิจ (อนาลโย ฉันทสิริกุล). (2557). **การศึกษาพัฒนาการใช้สอยผ้าจีวรของพระสงฆ์**. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมดิลก (สมาน สุเมโธ). (2552). **ความรู้เกี่ยวกับภิกษุแทน**. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ (พิมพ์ครั้งที่ 7)**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาไพจิตร อุดตมธมโม. (2565). **รูปแบบการดำรงชีวิตของพระภิกษุในเถรวาท**. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ 12 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2565: 192-207.
- พระมหาหรรษา ธรรมาโส. (2563). **สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย: ศรัทธาวิปริตหรือวิกฤตศรัทธา**. สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2566, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/460>.
- พระสมุทรธมฺมพล ธมฺมสโร (ผลาเลิศ), พระแมนรัตน์ จิตตมโล (พิทักษ์ทรัพย์). (2566). **วิกฤตการณ์ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ไทยและแนวทางการสร้างศรัทธาของพระสงฆ์ในยุคโซเชียล**. วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2566: 191-204.
- พุทธทาสภิกขุ. (2563). **ตัวกูของกู**. สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2566, จาก <http://www.buddhadasa.com/pdf/self.pdf>
- ภาณุทัต ยอดแก้ว. (2562). **ความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาของไทย: กรณีศึกษาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สืบค้นจาก https://cis.tu.ac.th/uploads/ci/academic-work/phd-thesis/62_panutatt.pdf
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2537). **ชาวพุทธกับวิกฤตศรัทธาฆราวาสฆราวาสธรรม**. สมุทรปราการ: บุญศิริ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2563). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 34. ผลิธัมม.

28 • วารสารพุทธมัตถ์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2568)

สมบูรณ์ วัฒนะ และคณะ. (2564). พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทยในดินแดนสุวรรณภูมิ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม 2564): 952.

สุวัฒน์ จันทระจำนง. (2540). ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

ศึกษาวิเคราะห์หลักปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของการศึกษา

A Study and Analysis of the Philosophical Foundations of Education

สัญญา กลัดงาม

Sanya Klund-ngam

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

E-mail: sanya.eng089@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 1 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

ปรัชญาการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาทโดยตรงต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานั้น หมายถึงอุดมคติและอุดมการณ์ขั้นพื้นฐานที่ใช้เป็นหลักในการกำหนดทิศทางแนวทางและเป้าหมายของการจัดการศึกษา รวมถึงกระบวนการเรียนการสอนทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ พื้นฐานทางปรัชญาการศึกษาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนากรอบแนวคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาในภาพรวม และเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรในบริบทของโลกยุคใหม่ สำหรับบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและหลักการของปรัชญาการศึกษา โดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิดของนักปรัชญาทั้งในโลกตะวันตกและในประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างองค์ความรู้ด้านปรัชญาการศึกษาในบริบทไทย พร้อมทั้งจำแนกแนวคิดของแต่ละทฤษฎีทางปรัชญาการศึกษาว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแนวคิดทางการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของการศึกษายุคปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ปรัชญาการศึกษา, แนวคิดของนักปรัชญา, การจัดการศึกษา

Abstract

The philosophy of education plays a critical role in guiding educational management, particularly through its influence on the formulation of educational foundations and values. Educational philosophy refers to the core ideals and ultimate principles that shape the

purpose, direction, and organization of educational systems. It provides a conceptual framework for setting educational goals, designing pedagogical methods, and structuring learning processes. As such, it serves as the cornerstone for determining the aims of education and shaping teaching and learning practices, which are increasingly essential in addressing the challenges of contemporary education. This article seeks to explore the definitions and essential principles of educational philosophy through an analysis of key ideas proposed by both Western philosophers and Thai scholars, whose contributions have significantly influenced the philosophical underpinnings of Thai education. It further classifies and compares various schools of educational thought, identifying their commonalities and differences. Ultimately, the study aims to apply these philosophical insights to enhance pedagogical practices, ensuring they align with fundamental educational principles relevant to the modern era.

Keywords: Philosophy of Education, Philosophical Thought, Educational Management

1. ความเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการและปรัชญาการศึกษา

ปรัชญาเป็นแนวคิดส่วนการศึกษาเป็นกานนำแนวคิดนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผลตามองค์ประกอบของการศึกษา หรือการนำเอาปรัชญาทั่วไปมาจัดการศึกษาตามแนวทางปรัชญาการศึกษา ในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงหลักการแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติอย่างมากมาทางด้านการศึกษา เพียงแต่อุดมการณ์ของการศึกษาในแง่ของปรัชญา ความเชื่อ และอุดมการณ์ยังดำรงคงอยู่เพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนามนุษย์ สังคม มนุษย์ เพื่อบรรลุความเป็นมนุษย์ สูงส่งอันเป็นอารยะ การดำเนินการศึกษาทุกระดับจะสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น อยู่ที่การนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามความเชื่อที่ถูกต้องเป็นจริงที่สุด เพื่อชีวิตและสังคมโดยแท้จริง

มนุษย์ทุกคนตระหนักดีว่าการศึกษามีความจำเป็นต่อมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์จึงพยายามศึกษาค้นคว้าหาคุณค่าให้กับชีวิตอย่างไม่เคยหยุดยั้ง ผลของการศึกษาเรียนรู้เอง ทำให้มนุษย์ค้นพบสิ่งต่างๆ มากมาย โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้คือบรรดาศาสตร์หลากหลายสาขาที่ได้เป็นแนวคิดความเชื่อที่ได้ศึกษาในปัจจุบัน

ปรัชญาการศึกษา ตามรูปศัพท์ หมายความว่า วิชาว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาย่อมหมายถึงความรวมถึงทั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาเนื้อหา วิชาที่ให้ศึกษา วิธีการให้ศึกษา ปรัชญาการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการควบคุมทิศทางการศึกษาหากผู้บริหารการศึกษาหรือครูผู้สอนมีแนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาอย่างไร ก็จะสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน เนื้อหาวิชาที่สอนและวิธีการสอนไปตามแนวทางที่ยึดถือหรือตามที่เห็นว่าเหมาะสม จากพัฒนาการของการศึกษาที่มีการวิวัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะมองเห็นได้ว่ามนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัยกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา และวิธีการในการศึกษาแตกต่างกันไปหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มนุษย์

จัดการศึกษาตามแนวปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกันไปตามยุค ตามสมัย ทั้งนี้แล้วแต่ความต้องการอันจำเป็นของสังคม และท้องถิ่นในยุคนั้นๆ

2. ความหมายเกี่ยวกับปรัชญา

คำว่าปรัชญา มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต แยกได้ 2 คำ คือ ปร คือ ประเสริฐ และ ชญา คือ ความรู้ เมื่อนำมารวมกัน (ปร + ชญา) เป็นปรัชญา แปลตามรากศัพท์ว่า ความรู้อันประเสริฐ

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของ ปรัชญา ไว้ว่า ปรัชญาเป็นคำนามคือวิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความเป็นจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร, บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2556), หน้า 714)

คำว่า ปรัชญา แปลว่า วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Philosophy ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่า Philosophos คำว่า Philos หมายถึง Loving หรือ ความรัก คำว่า Sophos หมายถึง wise หรือ wisdom ซึ่งแปลว่า ความรู้หรือความฉลาด ดังนั้น คำว่า ปรัชญา ตามความหมายในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก จึงแปลว่า Love of ธรรมะWisdom หรือ ความรักที่มีต่อความรู้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (องค์วรรณ ไวยากร) ทรงแปลคำว่า ปรัชญา จากภาษาอังกฤษคือ philosophy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกคือ philosophia ซึ่งมีความหมายว่า Love of wisdom (ความรักในความรู้ หรือความสนใจใคร่รู้)

นอกจากนี้ คำว่า ปรัชญา นักปราชญ์ไทยและต่างประเทศ ได้ให้ความหมายไว้ มทั้งที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจมาจากการมองและการเน้นถึงสาระสำคัญหรือแก่นของปรัชญาแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงจุดหมายสำคัญก็มุ่งเน้นเรื่องความรู้เป็นหลัก โดยมีคำจำกัดความที่สำคัญดังนี้

ปรัชญา คือ ความคิดเห็นใด ๆ ที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ หรือสรุปแน่นอนไม่ได้ แต่ถ้าพิสูจน์ได้ลงตัวแล้ว เราก็จัดว่าเป็นศาสตร์ (จันทน์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, 2514), หน้า 2)

ความหมายจากคำว่า ปรัชญา แม้นักปราชญ์ทั้งหลายให้คำจำกัดความหรือความหมายที่คล้ายคลึง และแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม หากประมวลคำจำกัดความหรือความหมายเข้าเป็นกลุ่มแล้ว สามารถแยกได้ 2 กลุ่มความหมายดังนี้

1. ความหมายตามตัวอักษร คือความหมายที่มาจากคำแปลตามรูปศัพท์ของปรัชญา หมายถึง ความรู้อันประเสริฐ ในความหมายนี้ ปรัชญาคือ ความรู้ที่ครอบคลุมความรู้ทั้งหมดทุกศาสตร์ ทุกวิชา ซึ่งความหมายนี้มีลักษณะเป็นแม่แบบหรือเป็นพื้นฐานให้แก่ความรู้ทั้งหลายตรงกับคำนิยามว่า ปรัชญา คือศาสตร์แห่งศาสตร์ทั้งหลาย

2. ความหมายตามลักษณะของการนำไปใช้ คือ ความหมายที่อยู่ในรูปของทฤษฎี หลักการ ความคิด และคติความเชื่อต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การยึดคิดว่า กินเพื่ออยู่ มิได้อยู่เพื่อกิน แต่มีอีกคิดว่า เรื่องกินเรื่องใหญ่

ตายเรื่องกลาง คุณตะรางเรื่องเล็ก เป็นต้น ปรัชญาในความหมายตามลักษณะที่นำไปใช้นี้ มีความหมายและขอบเขตแคบ คือ มีความหมายจำเพาะเจาะจงเฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี ดังนั้น ปรัชญาในความหมายที่สองนี้ จึงใช้เฉพาะบุคคลและสังคมแต่ละแห่งเท่านั้น

สรุปว่า คำว่าปรัชญาตรงกับภาษาอังกฤษว่า Philosophy มาจากรากศัพท์ว่า Philosophia เป็นคำภาษากรีกโบราณ ซึ่งมาจากคำว่า Philo แปลว่า ผู้รัก และ Sophia แปลว่า ความปรารถนา ดังนั้น คำว่า Philosophy จึงแปลว่า Loving of Wisdom เนื่องจากชาวกรีกโบราณมักเรียกตัวพวกเขาว่า Wise men เช่น Pythagoras (ราวปี 510 – 500 ก่อน ค.ศ.) ต้องการให้เรียกท่านว่า Love of wisdom หรือ philosopher จึงเป็นคำที่มาของคำว่า philosophy โดยสรุปแล้วคำว่า philosophy ตามความหมายของภาษา คือ ความรัก ความปรารถนา ความปรารถนาจะเป็นนักปราชญ์นั่นเองคือ การรู้ว่าตัวเองไม่ฉลาดแต่อยากฉลาด

3. ปรัชญาการศึกษาและทฤษฎีทางการศึกษา

ในยุคโบราณจนถึงปัจจุบันมีความหมายหลายความหมายที่เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย และกลุ่มประเทศที่มีทัศนคติแตกต่างกัน เพราะความเข้าใจไม่ตรงกัน จึงมีคำนิยามและความหมายของการศึกษา ดังนี้

การศึกษาเป็นการพัฒนาคน และการพัฒนาคนนั้น ย่อมมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง และเป้าหมายย่อมกำหนดด้วยคุณค่า แต่ของสิ่งเดียวกันมีค่าสำหรับแต่ละคนไม่เหมือนกัน ดังนั้น แต่ละคนจึงนิยามการศึกษาไม่เหมือนกัน สุดแต่ว่าผู้นิยามจะถือว่าอะไรเป็นคุณค่าสูงสุดของคน

การศึกษา มีความหมายแบ่งได้ 2 ประการ ได้แก่ 1) เป็นศาสตร์หรือวิชาการแขนงหนึ่ง และ 2) เป็นกระบวนการทางสังคม คือเป็นศาสตร์หรือวิชาการแขนงหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง การศึกษา หมายถึง ศาสตร์ หรือวิชาการแขนงหนึ่ง ที่รู้จักในชื่อต่าง ๆ กัน เช่น วิชาการศึกษา วิชาครู ครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ เป็นต้น และศาสตร์หรือวิชาดังกล่าวนี้ประกอบขึ้นด้วยหมวดวิชา 3 วิชา ได้แก่ (1) หมวดวิชาพื้นฐานทางการศึกษา หรือหมวดวิชาที่ว่าด้วยทฤษฎี (2) หมวดวิชาที่ว่าด้วยระเบียบวิธีดำเนินการศึกษา (3) หมวดวิชาเฉพาะที่ว่าด้วยเทคนิค และการจัดการศึกษาตามระดับ และรูปแบบต่าง ๆ เช่นการศึกษาก่อนวัยเรียน การอนุบาลศึกษา การประถมศึกษา การอุดมการณ์ศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน การอาชีวศึกษา และการศึกษาพิเศษ เป็นต้น (บรรจง จันทรสา, ปรัชญาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : ไฮเดียนสโตร์), 2529). หน้า 13)

ส่วนในเรื่องกระบวนการทางสังคมนี้ ทางการศึกษาในฐานะกระบวนการทางสังคมนั้นสามารถแยกออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ การศึกษาในทัศนะของนักปรัชญาตะวันตกและการศึกษาในทัศนะของนักปรัชญาไทย ดังนี้

1. การศึกษาในทัศนะของนักปรัชญาตะวันตก

นักปรัชญาการศึกษาทางตะวันตก ได้ให้คำนิยามของการศึกษาไว้ดังนี้

การศึกษา คือ ความสามารถที่จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์ได้ในโอกาสที่เหมาะสมและพัฒนาสิ่งที่เป็ความงามและความสมบูรณ์ทุกอย่าง โดยผู้เรียนอาจทำให้เกิดขึ้นได้ทั้งในร่างกายและวิญญาณของเขา (เพลโต Plato 427-347 ปีก่อน ค.ศ.)

การศึกษา คือการสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ การศึกษาจะช่วยให้ความสามารถทางจิตวิญญาณของมนุษย์พัฒนาสูงขึ้น จนบรรลุถึงความจริง ความดี และความงาม (สุนทรียะ) อันสูงสุด ซึ่งจะส่งผลให้บรรลุความสุขสมบูรณ์ (อริสโตเติล Aristotle 384-322 ปีก่อน ค.ศ.)

การศึกษา ควรคำนึงถึงเสรีภาพ ความงอกงาม ความภูมิใจ และกิจกรรม (ของ ฌาคส์ รูซโซ Jean Jacques Rousseau ค.ศ.1712-1778)

การศึกษา หมายถึง เป็นกระบวนการ ๆ เปลี่ยนทางพฤติกรรม อันได้แก่การพัฒนาทางสติปัญญา การพัฒนาทางจิตใจ และพัฒนาการทางทักษะ (นักจิตวิทยาการศึกษา)

2. การศึกษาในทัศนะนักปรัชญาไทย

นักปรัชญาการศึกษาไทย หรือผู้เชี่ยวชาญทางสังคมวิทยา และผู้เชี่ยวชาญทางมานุษยวิทยาได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการศึกษาไว้ดังนี้

การศึกษา คือ การพัฒนาขั้น 5 คือ รูปหรือร่างกาย เวทนาหรือความรู้สึก สัญญาหรือความจำ สังขารหรือความคิด และวิญญาณหรือความรู้ (สาโรช บัวศรี,ความคิดบางประการทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: กรมการฝึกหัดครูกระทรวงศึกษาธิการ, 2526), หน้า 10-11)

การศึกษา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติหน้าที่ (ธรรมะ) เพื่อความรอดพ้นจากสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ อันได้แก่ ความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยาก และความลำบากแก่จิตใจ ทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ (พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมบูชา. 2519), หน้า 4)

การศึกษาคือสิกขา การสำเนียงข้อที่ต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมมี 3 อย่าง คือ 1) อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล 2) อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต เรียกว่าสมาธิ 3) อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา รวมเรียกว่าไตรสิกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), 339) การศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อทำชีวิตให้เข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำจากปัจจัยภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นใหญ่ในตัว สามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้มากที่สุด

จากคานิยามและคำอธิบายความหมายของการศึกษาทั้งหมดข้างต้น กล่าวได้ว่าการศึกษาเป็นกระบวนการ เรียนรู้ การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา จึงมีหลายมิติ เช่นมิติของระดับการศึกษา ประเภทของการศึกษา หรือระบบการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่มีหลายมิติที่จะต้องนิยามความหมายให้เข้าใจตรงกัน ถึงจะเข้าใจเรื่องการศึกษาที่แท้จริงจนถึงกระบวนการการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคล และสังคม โดยถือว่าผู้ศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ประเทศชาติ ดังนั้นการเรียนรู้ของคนในสังคมประเทศชาตินั้นเอง

4. พื้นฐานของการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการของการสร้างรูปแบบของปัญหาเบื้องต้นของมนุษย์ที่ต้องการพิสูจน์ การศึกษาเป็นการทดลองและการปฏิบัติ โดยแนวคิดทางปรัชญาได้กลายมาเป็นรูปธรรมและสามารถทดสอบได้ แต่การตัดสินใจและการปฏิบัติต่าง ๆ ก็มักมาจากแนวคิดทางปรัชญาก่อนเสมอ พื้นฐานของการศึกษาเริ่มมาจากแนวคิดที่เป็นทฤษฎีว่า การศึกษามีหน้าที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และนี่เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของ ทฤษฎีการศึกษา แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามีทฤษฎีการศึกษาอะไรบ้างที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติ

อนึ่ง แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาของนักการศึกษาต่างก็มีแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันไป ตามความคิดทัศนคติของนักการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันมีมากมายทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน เมื่อได้ประมวลแนวคิดของทฤษฎีต่าง ๆ เข้าด้วยกันแล้วเราสามารถแบ่งเป็น ทฤษฎีการศึกษาได้ 5 ทฤษฎีใหญ่ ๆ ดังนี้ ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายลัทธิรัตนตรวาทนิยม ลัทธิอัตถิภาวะนิยม ลัทธิพัฒนาการนิยม ลัทธิสารัตถนิยม และลัทธิบูรณาการนิยม (เมธี ปิณฑานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 84) โดยมีความหมายและรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาลัทธิรัตนตรวาทนิยม (perennialism)

ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายนี้เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของจักรวาลที่แสดงความหมายเรื่องของร่างกายและความรู้ไม่ใช่เป็นเรื่องของการวิวัฒนาการของวัฒนธรรม แต่ความจริงและความรู้เป็นความแน่นอนและคงอยู่ของจักรวาล คือ มีความรู้อยู่แล้ว และเป็นความจำเป็นที่ต้องศึกษา เช่นความรู้ในเรื่องวิชาชีพและความรู้ทางอักษรศาสตร์ถือเป็นความจำเป็นและเป็นความรู้หลักที่มั่นคง

หลักใหญ่ของทฤษฎีการศึกษาฝ่ายลัทธิรัตนตรวาทนิยม สรุปได้เป็น 6 หลักดังนี้

1. ธรรมชาติของมนุษย์จะเหมือนกันทุกหนแห่ง ดังนั้น การศึกษาควรเหมือนกันสำหรับทุก ๆ คน เพื่อมนุษย์จะได้เรียนรู้และตกลงกันได้ เมื่อใดที่มนุษย์ตกลงกันได้ภายใต้ความรู้แบบเดียวกัน ความคิดเห็นเหล่านั้นก็จะกลายเป็นความรู้เช่นเดียวกัน

2. มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ดังนั้น มนุษย์ต้องใช้เหตุผลเพื่อเป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกผลบั้นปลายของมนุษย์ แม้มนุษย์จะมีอิสระ แต่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ที่จะปลูกฝังเหตุผล และควบคุมความต้องการของตน

3. งานการศึกษาเป็นงานที่จะให้ความรู้ที่สำคัญที่สุดจะเป็นสัจจะตลอดนิรันดร์ กล่าวว่าการศึกษานำแสดงถึงนัยของการสอน การสอนแสดงนัยของความรู้ ความรู้เป็นสัจจะ สัจจะในทุกหนแห่งย่อมเหมือนกัน ดังนั้น การศึกษาก็ควรเป็นสัจจะที่เหมือนกันไม่ว่าจะอยู่แห่งไหนใด ดังนั้น การศึกษาควรจะต้องแสวงหาทางที่ไม่เพียงแต่จะปรับปรุงเจกบุคคลให้เข้ากับโลกได้เท่านั้น แต่ต้องแสวงหาว่าอะไรที่เป็นจริง การปรับตัวและถือสัจจะถือเป็นผลบั้นปลายของการเรียนรู้

4. การศึกษาไม่ใช่เป็นการเลียนแบบชีวิต แต่เป็นการเตรียมเพื่อชีวิต โรงเรียนไม่อาจเป็นสภาพที่แท้จริงของชีวิตได้ โรงเรียนเป็นเพียงการจัดเตรียมอย่างมีศิลปะ เพื่อที่จะให้นักเรียนได้คุ้นเคยกับความก้าวหน้า

ที่ติงามที่สุดของวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม งานของโรงเรียนต้องสร้างค่านิยมของวัฒนธรรมที่มีอยู่และมุ่งให้เกิดความเจริญต่อไปด้วยความอุตสาหะของนักเรียนเอง

5. นักเรียนควรได้รับการสอนวิชาเบื้องต้นที่จะทำให้นักเรียนคุ้นเคยกับความมั่นคงแน่นอนของโลก และนักเรียนไม่ควรได้รับการเร่งรัดให้เรียนในสิ่งที่ไม่เหมือนว่าจะสำคัญสำหรับวัยของนักเรียนในขณะนั้น นักเรียนควรได้เรียนภาษาของตนเอง ภาษาอื่น ๆ รวมทั้งวิชาการต่าง ๆ เช่นประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปรัชญาและจิตรศิลป์ เป็นต้น

6. นักเรียนควรจะได้เรียนนิเวศวิทยา ปรัชญา ประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่ตลอดชีวิตของมนุษย์ได้พยายามอดอ้างและแสดงความทะเยอทะยานในความเจริญทางวิชาการด้านเหล่านี้มากที่สุด

แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาฝ่ายนี้มีผู้กล่าวคัดค้านว่า เป็นทฤษฎีการศึกษาเฉพาะคนชั้นสูงที่มุ่งความสำคัญที่ปัญญา แต่ในสภาพความเป็นจริงเด็กที่มีได้มีปัญญาตามฝ่ายนิรันดรวาทนิยมกล่าวไว้ก็สามารถเป็นพลเมืองที่ดีได้ และเป็นบุคลากรที่ทำงานสร้างผลผลิตให้กับสังคมในด้านต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้เพราะปัญญาหรือความฉลาดเป็นเพียงปัจเจกภาพอย่างหนึ่งของมนุษย์เท่านั้น

2. ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม (existentialism)

ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายนี้เป็นทฤษฎีสมัยใหม่ที่มีแนวคิดต่างไปจากฝ่ายนิรันดรวาทนิยม ทฤษฎีนี้ไม่เห็นด้วยกับความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีได้มีธรรมชาติที่ตายตัว แต่มนุษย์มีธรรมชาติและความเป็นอยู่เป็นไปตามการเลือกของมนุษย์เองเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาอัตถิภาวนิยมถือว่านักเรียนมีธรรมชาติของนักเรียนเอง มีมโนธรรม มีความนึกคิด แต่มโนธรรมนี้สืบเนื่องมาจากสภาพทางชีววิทยาและมีจิตเป็นศูนย์กลาง ธรรมชาติของผู้เรียนสามารถทำการศึกษได้โดยอาศัยหลักของจิตวิทยา ทฤษฎีฝ่ายนี้มุ่งที่มีบทบาทของบุคคลมากกว่าฝ่ายที่เน้นเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี (เมธี ปิณฑานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 87)

ฝ่ายลัทธิอัตถิภาวนิยมเห็นว่าโลกแยกออกจากมนุษย์ โลกเป็นเพียงสิ่งที่มีอยู่และมนุษย์อาศัยอยู่ และการอยู่ของมนุษย์ ๆ ต้องเป็นผู้จัดการตนเองให้สามารถอยู่ในโลกได้

3. ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาลัทธิพัฒนาการนิยม (progressivism)

ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาใหม่นี้กำเนิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 นี้เอง โดยมีแนวทฤษฎีว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ให้บริการแก่มนุษย์ ค่านิยมต่าง ๆ ทางด้านวิชาการเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอกบุคคล ซึ่งการศึกษามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นในตัวบุคคล เนื้อหาวิชาจะต้องปรับให้เป็นความรู้ของมนุษย์ โดยเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลก และโดยให้เป็นไปหรือเหมาะสมกับสภาพทางชีววิทยา ทฤษฎีธรรมชาติของมนุษย์ และตามหลักจิตวิทยา

หลักใหญ่ของทฤษฎีการศึกษาฝ่ายลัทธิพัฒนาการนิยมมีอยู่ 6 ประการด้วยกันคือการศึกษาเป็นชีวิต ไม่ใช่การเตรียมตัวเพื่อชีวิต หลักนี้ยึดถือว่าการมีชีวิตอยู่อย่างฉลาดจะต้องเกี่ยวข้องกับการตีความหมายของ

ประสบการณ์ และการปฏิรูปประสบการณ์ นักเรียนควรจะต้องอยู่ในสภาพการณ์ที่เหมาะสมกับวัยของเขา อันเป็นประสบการณ์ที่นักเรียนจะต้องดำเนินต่อไปสู่ผู้ใหญ่

การเรียนรู้ต้องสัมพันธ์โดยตรงกับความสนใจของนักเรียน นักการศึกษาฝ่ายลัทธิพัฒนาการนิยมมุ่งที่เด็กเป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเด็กเป็นรายบุคคล

การเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ต้องกระทำด้วยวิธีการแก้ปัญหา ทฤษฎีการศึกษานี้ไม่ยอมรับความคิดที่ว่า การเรียนรู้ประกอบด้วย การยอมรับความรู้ที่เป็นแก่นสารในรูปแบบนามธรรมที่ครูบรรจุใส่เข้าไปในจิตของนักเรียน ความรู้จะต้องเป็นเครื่องมือเพื่อจัดประสบการณ์ เพราะถ้าความรู้มีนัยสำคัญต่อมนุษย์แล้ว เราก็ต้องกระทำบางสิ่งบางอย่างต่อความรู้นั้นได้ นั่นคือนำมาประสานเข้ากับประสบการณ์ นั่นเอง

บทบาทของครูต้องไม่ใช่ให้เด็กทำตาม แต่ครูต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำ นักเรียนต้องสามารถตัดสินใจได้เองว่าจะเรียนอะไรตามความปรารถนาและความต้องการ นักเรียนควรได้รับการอนุญาตให้วางแผนการพัฒนาตนเอง โดยมีครูเป็นผู้แนะแนวการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง

โรงเรียนต้องส่งเสริมความร่วมมือและการประสานงานกันมากกว่าที่จะเน้นเรื่องการแข่งขัน ฝ่ายลัทธิพัฒนาการนิยมเห็นว่าความรักและความเป็นมิตรต่อกันเป็นสิ่งที่เหมาะสมในการศึกษามากกว่าการแข่งขันกันระหว่างบุคคล แต่ถ้าหากมีการแข่งขันก็ให้นักเรียนสามารถแข่งขันกันเอง เพื่อเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ได้ ยอมรับหลักการประชาธิปไตยที่จะส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และการแสดงออก ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นของความเจริญงอกงามที่แท้จริง

ดังนั้น ประชาธิปไตย ความเจริญงอกงาม และการศึกษา จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ต่อกัน ในการที่ครูจะสอนเรื่องประชาธิปไตยแก่นักเรียนนั้น โรงเรียนจะต้องมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน (เมธี ปิรันธนานนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 89)

4. ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาลัทธิสารัตถนิยม (essentialism)

ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายลัทธิสารัตถนิยมนี้จะยึดถือว่า วัฒนธรรมเป็นหลักสำคัญที่จำเป็น และชาติมิได้ที่จะต้องสอนอย่างมีระบบให้กับทุกคนให้มีความก้าวหน้าและมีมาตรฐาน ผู้ใหญ่จะต้องมีส่วนรับผิดชอบโดยตลอดในการที่จะแนะแนวการศึกษาให้กับเยาวชน วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึงความรู้ต่าง ๆ ทักษะ เจตคติ และอุดมคติอื่น ๆ

ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายลัทธิสารัตถนิยมมีความคล้ายคลึงกับฝ่ายลัทธินิรันดรวาทนิยมตรงที่ยึดว่าการศึกษามุ่งเน้นที่การพัฒนาวิสัยของจิต และไม่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับความสนใจของนักเรียน ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายนี้ถือว่า จิตใจของนักเรียนเปรียบเสมือนเรือสำเภาที่จะต้องได้รับการบรรทุกความรู้ที่ครูจะใส่เข้าไป ความแตกต่างระหว่างบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของจิตที่จะรับเอาความรู้เหล่านั้น มนุษย์มีความจำเป็นเบื้องต้นที่จะต้องเรียนรู้ในสิ่งที่มนุษย์พึงต้องรู้ หรือพิจารณาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษา ดังนั้น ปรัชญาฝ่ายลัทธิสารัตถนิยมนี้จึงให้ความสำคัญในการศึกษา 3 ประการดังนี้

1. ตรวจสอบสาระและเนื้อหาของหลักสูตรเสียใหม่

2. แยกแยะสิ่งที่เห็นว่าเป็นความจำเป็นและเป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นและไม่มีในโปรแกรมการเรียนการสอน

3. สร้างอำนาจของครูในชั้นเรียนขึ้นใหม่

สรุปว่า ทฤษฎีการศึกษาฝ่ายลัทธิสารัตถนิยมนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับฝ่ายลัทธิรัตนตรวาทนิยม และมีส่วนต่างกันหลายประการ เช่น การเน้นในเรื่องการศึกษาที่ก่อให้เกิดปัญญามีน้อยกว่าฝ่ายลัทธิรัตนตรวาทนิยม เพราะฝ่ายลัทธิสารัตถนิยมเห็นว่าความแท้จริงต่าง ๆ นั้นสามารถปรับให้เข้ากับปัจเจกบุคคลทางด้านร่างกายและสภาพแวดล้อมทางสังคมของผู้เรียนได้ และแทนที่จะเห็นว่าความเจริญก้าวหน้าของอดีตเป็นสิ่งที่ควรยึดถือตลอดไป แต่ฝ่ายลัทธิสารัตถนิยมจะให้ความสำคัญแก่ความเจริญก้าวหน้าของอดีตเป็นเพียงความรู้ที่จะช่วยในการศึกษาหาความรู้ในปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบัน (เมธี ปิลันธนา นนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 95)

5. ทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาลัทธิบูรณาการนิยม (reconstructionism)

ทฤษฎีการศึกษาแนวนี้อาศัยความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีนัยสำคัญที่จะสามารถวางแผนและควบคุมสังคมของตน ในสังคมประชาธิปไตย การวางแผนและการควบคุมสังคมนี้อาจทำได้ตามความสนใจของประชาชน ดังนั้น โรงเรียนจึงมีนัยสำคัญในการที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและควบคุมสังคม

หลักใหญ่ของทฤษฎีการศึกษาฝ่ายบูรณาการนิยม แบ่งได้เป็น 5 หลักใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ (เมธี ปิลันธนา นนท์, ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 96)

การศึกษาจะต้องเป็นการสร้างระเบียบของสังคมใหม่ เพื่อให้ค่านิยมเบื้องต้นของวัฒนธรรมมีความสมบูรณ์ขึ้น และขณะเดียวกันก็ให้เข้ากันได้กับสังคมและกำลังทางเศรษฐกิจของโลกยุคใหม่ สังคมใหม่จะต้องเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งสถาบันและทรัพย์สินสมบัติจะถูกควบคุมโดยประชาชนเอง อะไรก็ตามที่จะมีผลต่อความสนใจของประชาชนโดยทั่วไป เช่น เรื่องบ้านานู สุขภาพ การอุตสาหกรรม เหล่านี้ จะต้องอยู่ในความรับผิดชอบของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งขึ้นมาเด็ก โรงเรียน และการศึกษา เป็นเงื่อนไขของสังคมและเป็นพลังของวัฒนธรรม ชีวิตที่เจริญด้วยอารยธรรมเป็นชีวิตเพื่อชนกลุ่มใหญ่และโดยชนกลุ่มใหญ่ ดังนั้น ชนกลุ่มใหญ่จะต้องมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการศึกษา การศึกษาไม่เพียงแต่จะทำให้ปัจเจกบุคคลได้พัฒนาสังคมเท่านั้น แต่ยังทำให้ปัจเจกบุคคลเรียนรู้ที่จะได้เข้าร่วมในการวางแผนสังคมด้วย ครูจะต้องเชื่อและไว้วางใจนักเรียนในความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตามแนวของการปฏิรูป แต่ครูจะต้องทำภายใต้กระบวนการของประชาธิปไตยวิถีทาง และผลบั้นปลาย ของการศึกษาจะต้องจัดขึ้นใหม่เพื่อให้สนองความต้องการของวัฒนธรรมในปัจจุบัน และตามการค้นพบของพฤติกรรมศาสตร์

5. บทสรุป

ปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาประยุกต์ เพราะนำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ มาประยุกต์ใช้กับการศึกษา จึงเรียกว่าปรัชญาการศึกษา ปรัชญาการศึกษามีความสัมพันธ์กับมนุษย์ โดยมุ่งให้มนุษย์เจริญงอกงามเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้นปรัชญาการศึกษานับเป็นเครื่องช่วยในการคิดหรือวิเคราะห์หาหลักการและวิธีการที่ดีที่สุดมา

ใช้ให้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา โดยแบ่งเป็นทฤษฎีการศึกษาตามแนวปรัชญาต่างๆ ได้ 5 ทฤษฎี มีหลักการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป พอสรุปเป็นแนวคิด วิเคราะห์ แยกแยะ ใจความสำคัญได้ ดังนี้

1. ลัทธิรัตนตรวาทนิยม มีจุดมุ่งหมาย ปลุกฝังอำนาจที่มีเหตุผลและมุ่งให้มีความเป็นเลิศทางวิชาการ
2. ลัทธิอัตถิภาวนิยม มีจุดมุ่งหมาย แสวงหาความหมายของการเป็นอยู่หรือมีอยู่ของตนเอง
3. ลัทธิพัฒนาการนิยม มีจุดมุ่งหมาย สะท้อนความคิดเพื่อการแก้ปัญหาสังคมประชาชนที่เป็น

ประชาธิปไตยและความเจริญงอกงาม

4. ลัทธิสารัตถนิยม มนุษย์ต้องมีความเป็นเลิศทางวิชาการและปลุกฝังปัญญา และ
5. ลัทธิบูรณาการนิยม มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างระเบียบของสังคมประชาธิปไตยที่เป็นอุดมคติ

จากแนวคิดทฤษฎีการศึกษาทั้ง 5 ทฤษฎีนี้ จะเห็นว่านักการศึกษาต่างมีแนวคิดและทฤษฎีที่แตกต่างกันไป โดยที่นักการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันมีมากมายและแต่ละท่านบ้างก็มีทฤษฎีเป็นของตนเอง บ้างก็อิงทฤษฎีอื่นหรือบ้างก็เสริมต่อจากทฤษฎีอื่น มีทั้งทฤษฎีที่คล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันก็มีมาก แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อการพัฒนามนุษย์ และสังคมทั้งสิ้น

บรรณานุกรม

กิตติมา ปรีดีติลล. (2520). **ปรัชญาการศึกษา**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2514). **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**. แพร่วิทยา.

บรรจง จันทรสา. (2529). **ปรัชญาเบื้องต้น**. โอเดียนสโตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 9). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2519). **การศึกษาคืออะไร**. ธรรมบูชา.

เวทย์ วิศทเวทย์. (2522). **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต**. อักษรเจริญทัศน์.

เมธี ปลื้มธนาภ. (2523). **ปรัชญาการศึกษาสำหรับครู** (พิมพ์ครั้งที่ 1). ไทยวัฒนาพานิช.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2555). **พื้นฐานปรัชญาการศึกษา: ภูมิปัญญาของตะวันออกและตะวันตก**. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554** (พิมพ์ครั้งที่ 2). นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2555). **ปรัชญาการศึกษาการศึกษา**. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์.

สาโรช บัวศรี. (2526). **ความคิดบางประการทางการศึกษา**. กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.

ศึกษาวิเคราะห์จริยศาสตร์ตามแนวปรัชญากรรมิยธรรมกับอันตวิทยา
: กรณีเหตุการณ์ญาติของผู้ป่วยมะเร็งร้องขอคุณหมอว่าอย่าบอกความจริง
เพราะคนไข้เป็นคนวิตกกังวลมาก หมอควรทำอย่างไร?

Deontological vs. Consequentialist Ethics: Should a Physician Withhold
the Truth from an Anxious Cancer Patient at the Family's Request?

พระมหาจักรธร อดุลโร

Pramaha Chaktorn Atthadharo

นักวิชาการอิสระ

Indecent Scholar

E-mail: lasawatt@stjohn.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 1 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

การดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาทางจริยศาสตร์อยู่เสมอ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับบทบาท ความสัมพันธ์ และผลกระทบจากการตัดสินใจ ตัวอย่างเช่น กรณีที่ญาติของผู้ป่วยมะเร็งร้องขอแพทย์ไม่ให้เปิดเผยความจริงแก่ผู้ป่วยที่มีภาวะวิตกกังวลสูง บทความนี้ศึกษากรอบแนวคิดของจริยศาสตร์สองสำนักหลัก ได้แก่ กรรมิยธรรม (deontology) และอันตวิทยา (consequentialism) เพื่อวิเคราะห์การตัดสินใจในสถานการณ์ดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่า สำนักกรรมิยธรรมให้คุณค่ากับการกระทำที่ถูกต้องโดยไม่คำนึงถึงผลลัพธ์ เช่น การพูดความจริงถือเป็นสิ่งดีแม้ก่อให้เกิดผลเสีย ในขณะที่สำนักอันตวิทยาเน้นผลลัพธ์เป็นเกณฑ์ตัดสินความดี เช่น การไม่พูดความจริงอาจถือเป็นสิ่งดีหากช่วยให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การเปรียบเทียบแนวคิดทั้งสองช่วยให้เข้าใจการตัดสินใจเชิงจริยธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และส่งเสริมการพิจารณาคุณค่าทางจริยศาสตร์อย่างรอบด้าน

คำสำคัญ : การตัดสินใจปัญหาเชิงจริยศาสตร์, ความจริง, คนไข้

Abstract

Everyday life inevitably involves confronting ethical dilemmas, especially in situations that are complex and interconnected with roles, relationships, and the consequences of

decisions. This article explores one such dilemma: when the family of a cancer patient requests that the physician not disclose the diagnosis to the patient, who suffers from severe anxiety. The study analyzes this issue through two major ethical theories—deontology and consequentialism. Findings reveal that deontology values the intrinsic morality of actions regardless of outcomes; for example, telling the truth is morally right even if it causes harm. In contrast, consequentialism bases moral judgment on outcomes; withholding the truth can be considered ethically justifiable if it results in better psychological well-being for the patient. The comparison of these ethical frameworks enhances the understanding of moral decision-making and encourages a more comprehensive evaluation of ethical values in real-life contexts.

Keywords: ethical decision-making, truth, patient

1. บทนำ

จากเหตุการณ์ที่ผู้เขียนได้ยกมาเป็นข้อบทความเพื่อตั้งคำถามชวนคิด หากท่านเป็นหมอผู้ทำการรักษา เมื่อมีญาติผู้ป่วยมาแจ้งเรื่องการรักษาของท่านมาร้องขอให้ท่านไม่ต้องบอกความจริงเกี่ยวกับอาการเจ็บป่วย เนื่องจากผู้ป่วยเป็นคนที่มีความวิตกกังวลเป็นอย่างมาก ท่านจะอย่างไร นี่เป็นคำถามทางจริยศาสตร์ที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าท่านจะเลือกที่จะบอกความจริงหรือทำตามที่ญาติร้องขอ ล้วนเป็นการตัดสินใจที่มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างแน่นอน การไขปัญหาดังกล่าว จึงเป็นหน้าที่ของนักปรัชญาจริยศาสตร์ โดยการไขปัญหานี้ ต้องหยิบยกแนวคิดของสองสำนักปรัชญาจริยศาสตร์ที่สำคัญคือ กรณียธรรมที่มีนักปรัชญาคนสำคัญอย่างเอมมานูเอล คานท์และอันตวิทยาที่เป็นกลุ่มแนวคิดปรัชญาจริยศาสตร์ในสมัยใหม่เข้ามาอธิบายถึงแนวคิด มุมมอง คุณค่าและการตัดสินใจ ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาเรื่องจริยศาสตร์นี้จะประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่ได้ศึกษา เนื่องจากชีวิตของเราทุกคนล้วนต้องเผชิญกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ว่าควรจะทำอย่างไร ควรจะทำแบบไหน ควรจะทำหรือไม่ ทั้งในชีวิตตนเองรวมถึงชีวิตของคนรอบข้าง ในยามที่มีคนเข้ามาปรึกษาปัญหาชีวิต ทั้งหมดก็ล้วนเป็นปัญหาว่าควรหรือไม่ควร หรือไม่ก็ควรจะทำอย่างไร ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัญหาในทางจริยศาสตร์ทั้งสิ้น การได้ศึกษาแนวคิดของสำนักปรัชญากรณียธรรมและอันตวิทยาแล้ว ผู้ศึกษาจะมีแนวทางในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีหลักเกณฑ์ คุณค่าและความสบายใจในการเลือกหรือนำคนต่าง ๆ ที่มาขอคำปรึกษาได้อย่างแน่นอน

2. ความเบื้องต้นเกี่ยวกับจริยศาสตร์

ความหมายทั่วไปของจริยศาสตร์

ความหมายของจริยศาสตร์นั้น คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นคำศัพท์สันสกฤต แยกออกได้เป็น 2 คำ คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ และคำว่า ศาสตร์ แปลว่า ความรู้ หรือ วิชา ดังนั้น จริยศาสตร์จึงมีความหมาย

ว่า วิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ แปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งมาจากคำในภาษากรีกว่า Peri ethics โดยมีรากศัพท์มาจากคำว่า Ethos แปลว่า ขนบธรรมเนียม ภาษาลาตินทับศัพท์กรีกว่า Ethica แปลว่า จริยศาสตร์ มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น Moral Philosophy ปรัชญาศีลธรรม Ethical Philosophy ปรัชญาจริยะ สรุปว่า จริยศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด สิ่งที่ควรเว้น สิ่งที่ควรทำ หมายถึง The science of morals ; the principles of morality ; rules of conduct and behavior แปลว่า ศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม หลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรม

ปัญหาพื้นฐานของจริยศาสตร์

1. อะไรคือความดีซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ (Summum Bonum)
2. มีเกณฑ์อะไรในการตัดสินความดีชั่วของมนุษย์
3. เราจะนิยามดีชั่วได้หรือไม่
4. มนุษย์ทำเพื่อตนเองหรือผู้อื่นกันแน่

ประโยชน์ของการศึกษาจริยศาสตร์

1. ช่วยให้แยกแยะได้ออกถึงคำว่า ดี ชั่ว คนดี คนชั่ว จะได้เลือกปฏิบัติในสิ่งที่ดีที่สุด ทำให้รู้ความมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นอย่างไร ทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง เพื่อที่จะได้เข้ากับผู้อื่นได้ดีขึ้นและมีความสุขขึ้น
2. ทำให้เข้าใจกฎศีลธรรมที่แท้จริง ที่จิตวิญญาณมนุษย์โหยหาเรียกร้องตลอดเวลา
3. ทำให้เรามีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมาย คือ อุดมคติที่ตั้งไว้ ชีวิตไม่เป็นเหมือนปุยนุ่นที่ล่องลอยไปตามกระแสลม หรือกอสวะที่ส่วแต่กระแสน้ำจะพัดพาไป

จุดหมายสูงสุดของจริยศาสตร์

จุดหมายสูงสุดของจริยศาสตร์คือให้รู้จักความประพฤติที่ต้งามถูกต้องอันเป็นทฤษฎี จะได้ปฏิบัติให้ต้งามถูกต้อง เพื่อยกระดับจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงส่งขึ้น หลุดพ้นจากสัจชาตญาณอย่างสัตว์โลกทั่วไป

สรุปว่า จริยศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติ เป็นวิชาที่ว่าด้วยความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด สิ่งที่ควรเว้น สิ่งที่ควรทำ ทำให้จิตใจของผู้คนมีหลักยึด มีแนวทางในการปฏิบัติตน ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันและทำให้สังคมมีความสุขและมีเป้าหมายในอุดมคติ

3. ปรัชญาจริยศาสตร์เชิงกรณีธรรม (Deontological Ethics)

จริยศาสตร์เชิงกรณีธรรม มีความหมายตามศัพท์ดังนี้ คำว่า “กรณียะ” หรือในภาษาอังกฤษว่า (deon) ใน “กรณีธรรม” (deontology) แปลว่า “หน้าที่” ซึ่งเป็นการบรรยายตัวการกระทำ นับว่าเข้าได้กับนิยามของกรณีธรรมที่ตัดสินความถูกผิดของการกระทำโดยพิจารณาจากลักษณะของตัวการกระทำเอง

จริยศาสตร์เชิงกรณีธรรม (deontological ethics) คือ ทฤษฎีจริยศาสตร์ที่อธิบายว่าการตัดสินความถูกต้องของการกระทำไม่ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ แต่ขึ้นอยู่กับลักษณะบางอย่างของตัวการกระทำ

เอง พบได้ว่าคนนิยมเรียกว่า “จริยศาสตร์เชิงหน้าที่” (duty ethics) โดยพิจารณาในแง่ที่ว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมอันเป็นสิ่งที่สมควรต้องกระทำนั้นคือการกระทำที่เป็นหน้าที่ (duty)

ความหมายของจริยศาสตร์เชิงกรณีธรรมนั้น คำว่า “deontology” ที่ปรากฏในงานเขียนของ เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) มีความหมายกว้างๆ เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องหน้าที่ คำว่า “deontology” มีที่มาจากคำในภาษากรีก 2 คำคือ คำว่า “deon” (หรือ dei) ที่หมายถึงหน้าที่ (duty) หรือสิ่งที่ต้องกระทำ และคำว่า “logos” หมายถึงปัญหาหรือความรู้ ดังนั้นคำว่า “deontology” จึงหมายถึง ความรู้หรือปัญหาเกี่ยวกับเรื่องหน้าที่

นักปรัชญาคนสำคัญ ได้แก่ อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant) จริยศาสตร์กฎธรรมชาติ (natural law) ดับเบิลยู. ดี. รอส, นักบุญโธมัส อควีนาส (Thomism)

คานต์อธิบายว่าเจตนาดีหมายถึงการกระทำที่ตัดสินใจเลือกกระทำตามเหตุผล ถ้าเป็นการเลือกกระทำตามแรงโน้ม (inclination) เช่น ความปรารถนาให้ได้มาซึ่งความสุข หรือเป็นอารมณ์และความรู้สึกอื่นๆ เช่น ความรู้สึกรัก ความรู้สึกเกลียด การกระทำนั้นจะไม่มีคุณค่าทางจริยธรรม คานต์จำแนกกฎเป็น 2 ชนิด คือ

1. กฎคำสั่งแบบเด็ดขาด (categorical imperative) คือ กฎที่สั่งให้กระทำโดยปราศจากเงื่อนไข กฎเช่นนี้ก็คือกฎจริยธรรมนั่นเอง เช่น “จงอย่าพูดเท็จ” ซึ่งต้องกระทำตามแม้ว่าการพูดเท็จจะทำให้ได้ประโยชน์ก็ตาม

2. กฎคำสั่งแบบเงื่อนไข (hypothetical imperative) คือ กฎที่สั่งให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพราะการกระทำนั้นก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น “ถ้าต้องการเรียนเก่ง จงขยัน” คานต์เห็นว่าการกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมคือการกระทำตามคำสั่งแบบเด็ดขาด มี 2 อย่าง คือ

(ก) จงกระทำในสิ่งที่สามารถทำให้เป็นกฎสากลได้ คือ เพื่อหลีกเลี่ยงอคติในการตัดสินใจเลือกกระทำ และเพื่อที่กฎจริยธรรมจะมีลักษณะเป็นกฎสากลไม่เลือกปฏิบัติ

(ข) จงปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะที่เขาเป็นจุดหมายในตัวเอง และไม่ใช่เป็นวิถีไปสู่เป้าหมายใดๆ ดับเบิลยู. ดี. รอส เสนอว่าหน้าที่ในขั้นต้นที่ผู้กระทำควรยึดถือมีอยู่ 7 ข้อ คือ

1. ความซื่อสัตย์ (fidelity)
2. การชดเชยความผิด (reparation)
3. การรู้คุณ (gratitude)
4. ความเที่ยงธรรม (justice)
5. การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น (beneficence)
6. การพัฒนาตนเอง (self-improvement)
7. การไม่ทำร้ายผู้อื่น (nonmalficence)

โดยไม่ได้กำหนดให้หน้าที่ใดเป็นหน้าที่สูงสุด

แนนซี แอน เดวิส (Nancy Ann Davis) นักจริยศาสตร์เชิงกรณีธรรมร่วมสมัย มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ตัวอย่างเช่น หากพิจารณากฎจริยธรรมที่ว่า “จงกล่าวความจริง” กับ “จงอย่ากล่าวเท็จ” จะพบว่าการยึด

กฎสองข้อนี้มีผลต่อการตัดสินใจเลือกกระทำที่แตกต่างกัน ภายใต้สถานการณ์บางประการ เช่น เมื่อแพทย์ถูกคนไข้โรคหัวใจที่มีอาการหนักถามถึงอาการของตนเอง หากแพทย์ยึดกฎจริยธรรมในลักษณะยืนยัน เช่น “จงพูดความจริง” อาจทำให้คนไข้เสียชีวิตได้เนื่องจากความกลัวหรือตกใจ แต่หากยึดกฎในเชิงปฏิเสธก็อาจจะให้ผลที่แตกต่างออกไป เช่น แพทย์อาจปฏิเสธหรือเลี่ยงที่จะตอบคำถามผู้ป่วยเพื่อจะไม่ต้องกล่าวเท็จได้ เป็นต้น

สรุปว่า จริยศาสตร์เชิงกรณีธรรมเป็นความพยายามแสวงหาคูณค่าของการกระทำจากตัวการกระทำเอง มากกว่าจะพยายามแสวงหาคูณค่าทางจริยธรรมจากสิ่งอื่น เช่น ผลที่เกิดขึ้นของการกระทำนั่นเอง

4. ปรัชญาจริยศาสตร์เชิงอันตวิทยา (Consequentialism)

กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ คำว่า “อันตะ” (telos) ใน “อันตวิทยา” (teleology) แปลว่า “เป้าหมาย” (end) ซึ่งก็เปรียบได้กับการมุ่งหมายผล กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ ประกอบด้วย 3 ทฤษฎีสำคัญ ได้แก่ อัตนิยม (egoism) ทฤษฎีนี้พิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำที่มีต่อตัวผู้กระทำเท่านั้น ปรีตนิยม (altruism) ทฤษฎีนี้พิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำที่มีต่อทุกคนที่เกี่ยวข้อง ยกเว้นตัวผู้กระทำเอง และประโยชน์นิยม (utilitarianism) ทฤษฎีนี้พิจารณาความถูกต้องของการกระทำจากผลของการกระทำที่มีต่อทุกคนที่เกี่ยวข้อง โดยรวมถึงตัวผู้กระทำเอง

นักปรัชญาจะจัดอยู่ในกลุ่มของนักปรัชญาสมัยใหม่ ตัวอย่างเหตุการณ์สมมุติเช่น แพทย์จะกล่าวเท็จกับผู้ป่วย ถ้าแพทย์ยึดถือทฤษฎีใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” แบบที่เน้นการกระทำเฉพาะ แพทย์ก็ต้องพิจารณาผลของการกล่าวเท็จแต่ละครั้ง ผลที่ได้ก็คือในบางสถานการณ์ แพทย์ควรกล่าวเท็จ เพราะจะนำมาซึ่งผลที่ดี (เช่น ผู้ป่วยสุขภาพจิตดี) แต่ในบางสถานการณ์ แพทย์ก็ไม่ควรกล่าวเท็จ เพราะจะนำมาซึ่งผลที่เลว (เช่น ผู้ป่วยนั่งนอนใจ) อย่างไรก็ตาม ถ้าแพทย์ยึดถือทฤษฎีใน “กลุ่มทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นพิจารณาผลการกระทำ” แบบที่เน้นประเภทการกระทำ แทนที่จะพิจารณาผลของการกล่าวเท็จแต่ละครั้ง แพทย์ต้องพิจารณาโดยภาพรวมว่าการที่แพทย์กล่าวเท็จกับผู้ป่วยจะนำมาซึ่งผลดีหรือผลเสีย หรือนัยหนึ่ง ต้องพิจารณาว่าถ้ามีกฎว่า “แพทย์สามารถกล่าวเท็จกับผู้ป่วย” แล้ว จะนำมาซึ่งผลดีหรือผลเสียมากกว่ากัน โดยไม่ต้องพิจารณาความถูกต้องของการกระทำแต่ละครั้งในแต่ละสถานการณ์ กล่าวคือ ถือว่าห้ามกล่าวเท็จโดยกฎไม่ว่าในกรณีใด ๆ

5. วิเคราะห์จริยศาสตร์ตามแนวกรณีธรรมกับอันตวิทยา

ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างคำถามทางจริยศาสตร์ตามที่ได้ยกมาเป็นหัวข้อข้างต้นคือ เมื่อมีญาติของผู้ป่วยมะเร็งร้องขอไม่ให้หมอบอกความจริงแก่คนป่วย เนื่องจากคนป่วยมีความวิตกกังวลสูง ดังนั้น เพื่อตอบคำถามว่า “หมอควรทำอะไร” จึงตอบได้ดังนี้ ในกรณีที่หนึ่ง หากหมอเลือกที่จะบอกความจริงว่าคนไข้เป็นมะเร็ง เพราะยึดถือการพูดความจริงเป็นจริยธรรมเป็นคุณความดีที่ควรทำ ก็จัดว่าคุณหมออยู่ในกลุ่มกรณี

ธรรม หรือกรณีที่สอง หมอเลือกที่จะไม่พูดความจริงตามคำร้องขอของญาติคนไข้ เนื่องจากคำนึงถึงจิตใจของผู้ป่วย การไม่บอกความจริงซึ่งถือเป็นสิ่งที่ไม่ดี แต่หมอเห็นแก่ญาติคนไข้และคนไข้ว่าจะได้รับผลที่ดีคือ ผู้ป่วยจะไม่เกิดความวิตกกังวลและหวาดกลัว นั่นแปลว่าหมอถือปรัชญาของกลุ่มอันทวิทยา ในความเป็นจริงแล้วชีวิตของเราทุกคนล้วนต้องเจอกับคำถามสำคัญในทางจริยศาสตร์อยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น การตัดสินใจให้ทาน เพราะการให้ทานมีคุณค่าในตัวเอง หรือ ตัดสินใจให้ทานเพราะต้องการอานิสงส์ของท่านเป็นเพื่อต้องการให้เป็นที่ยรักของผู้อื่น, การตัดสินใจบวช เพราะการบวชมีคุณค่าในตัวเอง หรือ ต้องการบวชเพราะต้องการให้บุพพการีมีความสุข, การตั้งใจเรียนหนังสือ เพราะการเรียนมีคุณค่าในตัว หรือต้องการเรียนเพื่อให้ได้เข้าทำงาน หรือได้รับค่าชมเชยหรือรางวัลต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนเราอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งถึงช่วงท้ายของชีวิต หากบุคคลที่เราเรียกร้องขอให้ยุติการรักษาและจากไป เราจะตัดสินใจอย่างไร เหล่านี้ล้วนมีแนวทางในทางปรัชญาจริยศาสตร์มาให้แนวคิดและหลักการในการตัดสินใจให้เราได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า คำถามจริยศาสตร์ในเรื่องการตัดสินใจมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาในจริยศาสตร์ของกรณียธรรมและอันทวิทยาก่อให้เกิดประโยชน์เป็นอย่างมาก เพราะคนเรามักต้องประสบกับปัญหาตัดสินใจยากในชีวิต การสังเคราะห์เรื่องดังกล่าวของสองสำนักปรัชญาคือ กรณียธรรมที่มุ่งคุณค่าของการกระทำในตัวแบบไม่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นสิ่งใดภายนอกและอันทวิทยาที่มุ่งเน้นถึงผลลัพธ์หรือกล่าวได้ว่ามุ่งเน้นความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ภายนอก ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นภาพจริยศาสตร์หรือหนทางที่ควรประพฤติได้อย่างชัดเจน ในที่นี้ ผู้เขียนไม่ขอตัดสินว่าความคิดของสำนักใดถูกต้องหรือดีกว่าสำนักใด หากเพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นถึงหลักการวิเคราะห์คุณค่า หากเราเลือกตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีนัยยะว่าเราให้คุณค่ากับการกระทำหรือผลของการกระทำมากกว่ากัน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้นำไปพิจารณาเพื่อให้นำไปใช้เกิดประโยชน์กับตนเองและผู้อื่นในชีวิตประจำวันและเป็นหลักพิจารณาที่ทำให้เกิดความสบายใจ

6. บทสรุป

การวิเคราะห์นี้กล่าวถึงจริยศาสตร์ตามแนว กรณียธรรม และ อันทวิทยา โดยยกตัวอย่างกรณีที่ญาติขอร้องไม่ให้แพทย์บอกความจริงกับผู้ป่วยมะเร็งที่มีความวิตกกังวลสูง คำถามทางจริยศาสตร์คือ "หมอควรทำอย่างไร?" 1. แนวกรณียธรรม: หมอให้ความสำคัญกับการพูดความจริงในฐานะหน้าที่ทางศีลธรรม แม้การเปิดเผยอาการจะทำให้ผู้ป่วยเกิดความเครียดหรือส่งผลเสีย การกระทำนี้ยังถือว่ามีคุณค่าทางจริยธรรมในตัวเอง และ 2. แนวอันทวิทยา: หมอเลือกที่จะไม่พูดความจริงเพื่อลดความวิตกกังวลของผู้ป่วยและส่งเสริมขวัญกำลังใจ การตัดสินใจนี้ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้ป่วย

ประเด็นจริยธรรมเหล่านี้พบได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำทาน การเรียน การบวช หรือการตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษาชีวิตในช่วงท้าย ทุกกรณีสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของการให้คุณค่า คือ คุณค่าในตัวการกระทำ (กรณียธรรม) หรือคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ (อันทวิทยา)

บทวิเคราะห์นี้เน้นถึงความสำคัญของการเข้าใจแนวคิดทั้งสองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจที่เหมาะสมและสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและผู้อื่น ทั้งยังช่วยให้เกิดความสบายใจเมื่อเผชิญกับปัญหาทางจริยธรรมในชีวิตประจำวัน.

บรรณานุกรม

รศ.ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และ ผศ.ดร.พระมหามชวินทร์ ปุริสสุตโม. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 13.

เนืองน้อย บุญยเนตร. **จริยศาสตร์ตะวันตก: ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ท**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

บทวิจารณ์หนังสือ: แนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ระดับปฐมวัย
Book Review: Approaches to Active Learning for Early Childhood Education

อੰณญาตา วัชรกรกุลพัฒน์

Oanyada Watcharakornkunlapat

นักวิชาการอิสระ

Indecent Scholar

พูนศักดิ์ กมล

Poonsak kamol

มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiyaphum Buddhist College

E-mail: oanyada.wat@student.mbu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 1 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 พฤษภาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 พฤษภาคม 2568

สำนักพิมพ์ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ

ปีที่พิมพ์ : 2565

จำนวนหน้า : 210 หน้า

บทคัดย่อ

หนังสือเล่มนี้มุ่งนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เชิงรุกในระดับปฐมวัย โดยเน้นการส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ครอบคลุมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ และสังคม ควบคู่ไปกับการบ่มเพาะวินัย คุณธรรม และค่านิยมที่ดีแก่เด็กปฐมวัย การดำเนินการดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์เชิงระบบและการลงมือปฏิบัติจริงภายใต้บริบทของประสบการณ์ที่หลากหลาย สอดคล้องกับพัฒนาการด้านสมองของเด็ก อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้เป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตที่ดี แม้ว่าหนังสือเล่มนี้อาจมีข้อบกพร่องในด้านตัวอักษรหรือเนื้อหาบางส่วน แต่โดยภาพรวมถือว่ามีความถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาปฐมวัย

คำสำคัญ : การเรียนรู้เชิงรุก, การศึกษาปฐมวัย, การพัฒนาทางสมอง

ABSTRACT

This book presents an approach to proactive education and learning management for early childhood education, emphasizing the importance of providing holistic learning experiences that support children's development in physical, cognitive, emotional, mental, and social domains. It highlights the cultivation of discipline, morality, and positive values through collaborative efforts among parents, communities, and educational institutions. The approach encourages systemic thinking and hands-on practice in diverse experiential contexts, aligned with brain-based learning principles. Furthermore, the school environment is designed to model exemplary and virtuous lifestyles. Although the book may contain minor textual or content inaccuracies, its overall content is accurate and valuable for advancing early childhood education.

Keywords : Proactive learning, Early childhood education, Brain-based development

1. บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2550 เป็นแผนการพัฒนาประเทศ ที่กำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตาม เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของประเทศไทยที่ว่า "ประเทศไทยยังยืนเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดย แห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 65 กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆให้สอดคล้องและบูรณาการและพระราชบัญญัติเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 มาตรา 5 การพัฒนาเด็กปฐมวัยตามพระราชบัญญัติ (3) กล่าวว่า" ให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการที่ดีรอบด้านทั้งทางร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย เพื่อให้เกิดทักษะอย่างต่อเนื่องตลอด

ชีวิต สามารถเรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องกับหลักการพัฒนาศักยภาพ และความต้องการจำเป็นพิเศษซึ่งกำหนดกรอบบันทึกข้อตกลงการบูรณาการความร่วมมือกับ 6 กระทรวงหลักในการ พัฒนาคอนตลอดช่วงชีวิต (กลุ่มเด็กปฐมวัย) ตั้งแต่ พ.ศ.2565 - 2569 ตลอดจนนโยบายรัฐบาล และแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา ได้กำหนดกิจกรรมปฏิรูปประเทศที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ ในกิจกรรมปฏิรูปที่ 2 การพัฒนาภาาการจัดการเรียนการสอนสู่การเรียนรู้ฐานสมรรถนะ เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยกำหนดจุดเน้นของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยให้มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ และสังคม บ่มเพาะปลูกฝังวินัย คุณธรรมและค่านิยมที่ดี ด้วยความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา พัฒนาการ คิทธิเคราะห้เชิงระบบลงมือปฏิบัติ ด้วยประสบการณ์ตามมุมต่าง ๆ เพื่อให้สัมพันธ์กับการเรียนรู้ของสมอง และจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้เห็นแบบอย่างของพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

2. แนวคิดที่ปรากฏในหนังสือ

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้โดยมุ่งเน้นให้เด็กปฐมวัย ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ผ่านการไตร่ตรองจากกระบวนการสร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ที่เชื่อมโยงความรู้ จากประสบการณ์เดิม เด็กได้เผชิญกับสถานการณ์และหาแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้นำความรู้ที่ได้รับมาสร้างเป็นความรู้ใหม่โดยครูจะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านสื่อ และอำนวยความสะดวกให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย หากเด็กพบปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ ครูจะเป็นผู้ช่วยในการค้นหาคำตอบด้วยการปฏิสัมพันธ์เชิงบวกและการใช้ภาษาสร้างสรรค์ให้เด็กได้สืบเสาะหาคำตอบด้วยตนเองในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริม พัฒนาการของเด็กให้เรียนรู้ผ่านการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 การแก้ปัญหาจากการคิด การสื่อความหมายด้วยคำศัพท์ คำพูด เพื่อริเริ่มกิจกรรมใหม่ๆ โดยครูจะลดบทบาทของตนเองเป็นเพียงผู้สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก

ความหมายของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น ด้วยการปฏิสัมพันธ์กับสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ที่หลากหลาย ส่งเสริมให้เด็กคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และคิดอย่างมีวิจารณญาณ จนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยมีการดำเนินกิจกรรมตาม องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 5 ขั้นตอน คือ

- 1) การเลือกและตัดสินใจ
- 2) สื่อ
- 3) การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5
- 4) ภาษาจากเด็ก

5) การสนับสนุนจากผู้ใหญ่

ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

การจัดการเรียนรู้เชิงรุกหรือการเรียนรู้แบบลงมือกระทำ (Active Learning) มีความสำคัญ ดังนี้

1. ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กปฐมวัย ให้เด็กได้เคลื่อนไหวด้วยการเคลื่อนที่ในการปฏิบัติกิจกรรม โดยใช้ความสัมพันธ์ของอวัยวะส่วนต่างๆ ทำให้เด็กได้ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กผ่านการเรียนรู้โดยใช้เครื่องมือต่างๆ

2. ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ จิตใจของเด็กปฐมวัย ทำให้เด็กได้แสดงความรู้สึกของตนเองให้เหมาะสมกับวัย ความมุ่งมั่นตั้งใจในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น

3. ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสังคมของเด็กปฐมวัย โดยครูปรับเปลี่ยนแนวการจัดการประสบการณ์ให้เด็กได้เลือกตามความสนใจและความถนัดโดยเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมต่างๆรอบตัว

4. ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย โดยมุ่งสร้างให้เด็กมีทักษะการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้เด็กพัฒนาการใช้ภาษา ความจินตนาการ การแก้ปัญหา การคิดเชิงเหตุผล ความคิดรวบยอด เพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในระดับต่อไป

5. ส่งเสริมให้ครูปฐมวัยปรับเปลี่ยนแนวการจัดการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงรุก

6. สนับสนุนให้ผู้บริหารปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการบริหารจัดการ โดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการจัดการศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพตาม มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์และสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

กลยุทธ์ (Strategies)

ในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เป็นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กปฐมวัยมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ทั้งร่างกาย (Physically active) การคิดและสติปัญญา (Intellectually Active) จิตใจ (Emotionally active) และทางสังคม (Socially active) จะส่งผลให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วยทฤษฎี หลักการ แนวคิดในการจัดการศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ วิธีการ เทคนิคการจัดการเรียนรู้ ซึ่งครูปฐมวัยจะต้องศึกษาและเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบท โดยเน้นพัฒนาการของเด็กเป็นรายบุคคล

ลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

1. เป็นกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพการคิด การแก้ปัญหา และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
2. เป็นกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้โดยมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ในรูปแบบของความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

3. เป็นกิจกรรมที่ให้เด็กปฐมวัยบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ สู่ทักษะการคิดวิเคราะห์และประเมินค่า

4. เป็นลักษณะกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ความมีวินัยในการทำงานร่วมกัน

5. เป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กปฐมวัยเกิดประสบการณ์ตรง จากการได้ลงมือกระทำ เป็นกิจกรรมที่ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้เด็กปฐมวัย ด้วยตนเอง เป็นลักษณะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็กปฐมวัยสร้างองค์ความรู้และจัดกระบวนการเรียน

7. เป็นกิจกรรมที่ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างสถานการณ์ให้เด็กปฐมวัยโดยผ่านอ่านหนังสือจากภาพ นิทาน การพูด การฟัง คิดอย่างลุ่มลึก เด็กปฐมวัยจะเป็นผู้จัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

8. เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูง

9. เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ลดบทบาทการสอนและการให้ความรู้โดยตรงของครูแต่เปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยมีส่วนร่วมสร้างองค์ความรู้ และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

10. เป็นกิจกรรมการพัฒนาการเรียนรู้ของเล็กปฐมวัย ที่ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยนำความรู้ ความเข้าใจ ไปประยุกต์ใช้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า คิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ พัฒนาทักษะกระบวนการคิดไปสู่ระดับที่สูงขึ้นขึ้นที่เป็นไปตามวัย

11. เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงเด็กปฐมวัย กับสภาพแวดล้อมใกล้ตัว

12. เป็นกิจกรรมที่เด็กปฐมวัยสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้แก้ปัญหาใหม่ หรือใช้ในสถานการณ์ใหม่

13. เป็นกิจกรรมที่เน้นให้เด็กปฐมวัยได้ใช้ความคิดของตนเองอย่างมีเหตุมีผล มีโอกาสร่วมอภิปรายและนำเสนอผลงาน

14. เป็นกิจกรรมที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเด็กปฐมวัยกับผู้ครูผู้สอน และปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเด็กปฐมวัย

แนวทางการจัดการเรียนรู้ (Active Learning)

ครูปฐมวัยสามารถนำการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไปจัดรวมกับการสอนและการจัดการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ ได้หลากหลาย ตามบริบทของเด็กและของสถานศึกษา ซึ่งครูปฐมวัย มีการดำเนินกิจกรรมตามองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

1) สื่อ วัสดุที่หลากหลาย (Materials)

2) การเลือก (Choice)

3) การลงมือกระทำกับวัตถุ (Manipulation)

4) ภาษาและความคิดจากเด็ก (Language and thought)

5) การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ (Adult scaffolding)

ประสบการณ์ที่สำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

การจัดประสบการณ์ของเด็กช่วงอายุ 3-6 ปี ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2560 ได้กล่าวไว้ว่า ประสบการณ์จะต้องจัดในรูปแบบบูรณาการผ่านการเล่น (การเล่นอย่างมีความหมาย) เช่น การที่มี

บทบาทสมมติในการเล่นขายของ เด็กจะได้เรียนรู้ทักษะทางภาษาจากการพูดสื่อสารกับเพื่อนในการสลับผลัดเปลี่ยน การเป็นแม่ค้าและลูกค้า ซึ่งเด็กอาจจินตนาการในการพูดขึ้นมาเองหรืออาจจดจำจากผู้ปกครองเมื่อไปตลาด นอกจากจะได้ทักษะทางภาษาแล้ว เด็กยังได้เรียนรู้เรื่องจำนวน การบวก - การลบเลขง่าย ๆ จากการเล่นอีกด้วย ถือเป็นการบูรณาการที่ได้ทั้งทักษะทางภาษาและคณิตศาสตร์ ซึ่งจะจัดเป็นการเล่นแบบมีจุดมุ่งหมายและจะไม่จัดเป็นรายวิชา การจัดประสบการณ์จริงเปรียบเสมือนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านให้กับเด็ก ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์-จิตใจ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา มีการบูรณาการการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก

องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

สำหรับการจัดประสบการณ์สำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) รศ.ดร.พัชรี ผลโยธิน, 2565 ได้กล่าวไว้ว่า การจัดประสบการณ์สำคัญที่จะให้เกิดการเรียนรู้ต้องอาศัยองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ประกอบด้วย

1. สื่อ วัสดุที่หลากหลาย (Materials)
2. การเลือก (Choice)
3. การลงมือกระทำกับวัตถุ (Manipulation)
4. ภาษาและความคิดจากเด็ก (Language and thought)
5. การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ (Adult scaffolding)

การจัดห้องเรียนให้ Active Learning การจัดสภาพแวดล้อม ดำเนินการโดย

1. มีการจัดแบ่งที่ตั้งบริเวณของมุมต่างๆ ในห้องเรียนอย่างเป็นระบบสมเหตุสมผลและบรรยากาศอบอุ่นคล้ายบ้าน
2. บริเวณในแต่ละมุมมีพื้นที่ที่เพียงพอ
3. ห้องเรียนมีความปลอดภัยมีการดูแลรักษาเป็นอย่างดีให้แลดูงามตา
4. มีการจัดวางวัสดุอุปกรณ์อย่างเป็นระบบ เด็กสามารถหยิบใช้ได้เองและช่วยเก็บเข้าที่ได้โดยง่าย
5. สื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่ควรจัดหาไว้ในห้องเรียน คือ สื่อที่เป็นของจริง สื่อสำหรับการสำรวจผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ สื่อที่ใช้เล่นบทบาทสมมติ และสื่อวัสดุสำหรับผลิตงานที่เป็น 2 มิติ และ 3 มิติ วัสดุอุปกรณ์มีความหลากหลายเพื่อตอบสนอง ความแตกต่างระหว่างบุคคลและประสบการณ์ของแต่ละคน
6. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลายเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสดำเนินงานและพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ พัฒนาการด้านภาษา การถ่ายทอดความคิด การจำแนกและการเรียงลำดับ มิติจำนวนพื้นที่ เวลา การเคลื่อนไหว และอารมณ์สังคม การจัดมุมเล่น ควรจัดมุมเล่นต่างๆ

กลยุทธ์ที่สำคัญในการสร้างบรรยากาศสนับสนุนการเรียนรู้

1. การมีส่วนร่วมระหว่างผู้ใหญ่มากับเด็ก หมายถึง การให้โอกาสเด็กได้แสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วมกับจากเด็ก แบ่งปันอำนาจการควบคุมแก่เด็กอย่างมีเหตุผล

2. สนใจในความสามารถของเด็ก โดยค้นหาความสนใจของเด็ก มองสถานการณ์จากมุมมองของเด็ก ให้พ่อแม่และงานมีส่วนร่วมในสิ่งที่เด็กสนใจ วางแผนการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความสามารถของเด็ก

3. การสร้างปฏิสัมพันธ์กับเด็กอย่างแท้จริง โดยแบ่งปันสิ่งที่ตนเองมีกับเด็ก ตอบสนองความสนใจ ความเอาใจใส่ ให้ข้อมูลสะท้อนกลับแก่เด็กอย่างถูกต้อง ถามและตอบคำถามอย่างตรงไปตรงมา

4. ส่งเสริมการเล่นของเด็ก สังเกตและให้ความสนใจกับกิจกรรมการเล่นของเด็ก มีส่วนร่วมในการเล่นอย่างสนุกสนาน

5. วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งอยู่ร่วมกัน แก้ปัญหาความขัดแย้งของเด็ก ๆ โดยคำนึงถึงความปลอดภัย ให้เด็กรู้จักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลที่ตามมา โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการความขัดแย้ง ให้เด็กสงบอารมณ์ก่อนและยอมรับความรู้สึกของเด็ก รวมทั้งรวบรวมข้อมูลจากเด็ก

3. บทวิจารณ์หนังสือ

จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือ

เป็นหนังสือที่สื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อให้เป็นสิ่งที่เอาไปปฏิบัติในการชั้นเรียนในการบูรณาการเด็ก ครู และผู้ปกครอง เพื่อให้พวกเขาตอบสนองต่อเราเพื่อเราจะได้ปฏิบัติถูก หนังสือเล่มนี้สำคัญกับคนประกอบวิชาชีพครูเพื่อเอาไปต่อยอดในอนาคตได้

ภาษาและรูปแบบการเขียนหนังสือ

หนังสือเล่มนี้ใช้ตัวอักษรที่เล็กเกินไป ทำให้ในการอาจจะอ่านเกิดอาการตาลายได้ มีเนื้อหาที่ซับซ้อนเกินไปหน่อย แต่โดยรวมเนื้อหาละเอียดถูกต้อง

รูปแบบเนื้อหาของหนังสือ

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ สื่อถึงการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทในห้องเรียน

เป้าหมายหรือประโยชน์ของหนังสือ

เพื่อให้ครูปรมวัย และผู้ที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีพัฒนาการสมวัยเกิดการเรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีการออกแบบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ในระดับปฐมวัย ตลอดจน การจัดประสบการณ์เรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ให้กับเด็กปฐมวัยมีพัฒนาการครบทั้ง 4 ด้าน

จุดที่ควรพัฒนาของหนังสือและข้อเสนอแนะ

ขนาดตัวหนังสือที่เล็กเกินไป เพราะอาจจะทำให้มีปัญหาทางสายตาได้ และเนื้อหาที่ซับซ้อนเกินไป เวลาอ่านจะทำให้ง่วง และข้อเสนอแนะให้ปรับตัวหนังสือที่ขนาดพอดีไม่อัดกันจนเกินไป และเนื้อหาจะต้องมีความพอดีเข้าใจง่าย อ่านแล้วไม่ง่วง

4. บทสรุป

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในเชิงรุกระดับปฐมวัย ให้มุ่งส่งเสริมสถานศึกษาจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ จิตใจ และสังคม บ่มเพาะปลูกฝังวินัย คุณธรรมและค่านิยมที่ดี ด้วยความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา พัฒนาการ คติวิเคราะห์เชิงระบบลงมือปฏิบัติ ด้วยประสบการณ์ตามมุมต่าง ๆ เพื่อให้สัมพันธ์กับการเรียนรู้ของสมอง และจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้เห็นแบบอย่างของพฤติกรรมกรดำเนินชีวิตที่ดีงาม

บรรณานุกรม

- โยธิน และ วรนาท รักสกุลไทย. (2562). ข้อมูลจากเอกสารประกอบโครงการประชุมเชิงพัฒนาโรงเรียนต้นแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวคิดไฮสโคป (High Scope).
- ลักษณ์ วนเก้าน้อย. (2563). บทเรียนออนไลน์การเรียนรู้แบบ Active Learning. สืบค้นเมื่อกรกฎาคม 2565. จาก <https://sites.google.com/chaiyaphum1.go.th/active-learning/>.
- สถาพร พุทธิภูมิ. (2555). บทความโครงการจัดการความรู้เรื่อง"การจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning. ในเอกสารประกอบการเข้าอบรม "คุณภาพผู้เรียนด้วยกระบวนการเรียนรู้ Active Learning" มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารพุทธมคัศ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

วารสารพุทธมคัศ ของศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม ให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารพุทธมคัศ

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในการพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้สนับสนุนบทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้สนับสนุนบทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้สนับสนุนบทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้สนับสนุนบทความในวารสารพุทธมคัศ

1. บทความที่ผู้สนับสนุนส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้สนับสนุนบทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้สนับสนุนเกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้สนับสนุนควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

หรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัต์ว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง

4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารพุทธมคัศก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับ การตีพิมพ์กับวารสารพุทธมคัศแล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว

2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง

3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน

4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารพุทธมคัศกำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารพุทธมคัศ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวากับด้านล่าง 2.54 ซม.

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์เล็ก ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย ใต้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ควรเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้า กระดาษขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด 1 แผ่น ส่งถึง พระมหาราชวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร. 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถ.เจริญสุขนิทวงศ์ 72 แขวงบางพลัด เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร. 086-0864258 หรือ

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ maghavin9@yahoo.com พร้อมโทรแจ้งบรรณาธิการวารสาร หรือ

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน (<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/bdm>) พร้อมโทรแจ้งบรรณาธิการวารสาร

JOURNAL OF
BUDDHAMAGGA

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม